

Pál Melinda¹

A puha és okos hatalom elméleti és „hatalom-politikai” térnyerése a kétpólusú világrendszer felbomlásától

Ma, az új fegyverkezés időszakában kiemelt jelentősége van annak, hogy egy külpolitikai szereplő smart külpolitikai stratégiájában a nemzetközi kapcsolatok mely területein milyen puha, azaz vonzásra, együttműködésre épülő erőforrásokat és külpolitikai eszközkészletet mozgósíthat. A smart (intelligens/okos) stratégia leegyszerűsítéssel a vonzáson, önkéntességen alapuló együttműködés aktivitásaira építő puha és a kényszer alkalmazó kemény hatalmi eszköztár kombinációja a külpolitikai tevékenységekben. A tanulmány állítása szerint a 21. század külkapcsolatait meghatározó nemzetközi hatalmi forrásokat és képességeket árnyalja, pontosabb megközelítéshez segíti azok puha vagy kemény erőforrás szerinti besorolása. Fogalmi meghatározások után a tanulmány arra keresi a választ, milyen forrásokat működtetve, milyen erőhatás révén, milyen eszközökkel, milyen módon fejtik ki befolyásoló képességüket – intelligens stratégiájukat – meghatározó nemzetközi szereplők: az Amerikai Egyesült Államok, Kína és az Európai Unió puha erőforrásaik közvetítésével.

Kulcsszavak: puha hatalom, kemény hatalom, smart power, kivételességtudat, nagyhatalmi források és képességek

The Rise of the Theory of Soft and Smart Power and ‘Power Politics’ Arising from the Breakup of the Bipolar World System

Today, in an era of rapidly advancing armaments technology, it is of particular importance how and in which fields a foreign policy actor can mobilise soft resources and foreign policy tools based on attraction and cooperation in its smart foreign policy strategy. In short, the smart strategy is a combination of charming soft and coercive hard power tools in foreign policy activities. This study argues that smart power influences the international power resources and capabilities that will determine the external relations of the 21st century, and their classification according to soft or hard resources helps to provide a more precise approach. After setting forth conceptual definitions, the dissertation seeks the answer to the question of the resources, force and means by which the primary international actors – the United States, China and the European Union – determine their ability to influence their intelligent strategy through their soft resources.

Keywords: soft power, hard power, smart power, exceptionalism, great power resources and abilities

¹ Pál Melinda a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudomány Doktori Iskola doktorjelöltje; volt rádiós, televíziós és az írott sajtóban dolgozó kulturális újságíró, volt köztisztviselő. E-mail: melindap04@gmail.com

Bevezetés

Miközben az új felfegyverkezés időszakában több szakértő kérdőjelezi meg az államközi kapcsolatokban a puha hatalom külpolitikai hatását, érvényességét, nyilvánosság előtt zajló konferenciákon, politikai megszólalások során kevés olyan elméleti fogalom hangzik el a legkülönbözőbb kontextusokban, mint a puha hatalom és a smart stratégia.

Másrésről, miközben a nemzetközi kapcsolatokban a befolyásolásnövelés terén egyre inkább az emberek szívéért és agyáért folyik a harc, Joseph Nye, a puha hatalmi analitikus koncepció és a smart stratégia kidolgozásának atyja több helyen hívja fel a figyelmet, hogy a külpolitika puha hatalmi hatása nem azonnali. Évekbe, a tanulmány állítása szerint évtizedekbe is kerülhet, amíg kimutatható hatása érvényesül. Valószínűleg hasonló eredőjű megfontolások miatt nyilatkozta nekem 2017-ben a brit parlament felsőháza (a Lordok Háza) által a puha hatalmi hatás elemzésére felállított különleges tanács (*Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence*) egyik tagja, Lord Hodgson of Astley Abbots, hogy ő a soft power nem tartja politikai kategóriának, kívül áll a politikán. Csak nagyon hosszú idejű hatása érvényesül, s elsősorban a sportot és az igazán nagyszabású zenei eseményeket sorolná ide a nemzetközi jog több területe mellett.² (Ennek hátteréhez érdemes megjegyezni, hogy a 2013–14-es parlamenti évben stratégiai prioritást élvezett a soft power a brit parlamentben. A Lordok Háza felállított egy különleges tanácsot a puha hatalmi befolyás elemzésére. A tanács által megjelentetett, döntéshozók számára ajánlásokat tartalmazó *Persuasion and Power in the Modern World*, azaz *Meggyőzés és hatalom a modern világban* címmel nyilvánosságra hozott jelentésük, Fehér Könyvük³ tanúsága szerint azért nem sokan voltak a testület tagjai közül ilyen sarkos véleményen.)

Az azonban tény, hogy a kultúrán belül a populáris kultúra, ezen belül is elsősorban a sport- és a zenei kultúra, különösen a kiemelt sportesemények, olimpiák kivételes hatása vitathatatlan. Nem hallottam még Kínáról úgy nyilatkozni valakit szélesebb közönség előtt, hogy a 2008-as pekingi olimpiát ne hozta volna fel példaként valamilyen összefüggésben az olimpia után több mint egy évtizeddel is. Az amerikai popikonok keleti (szovjet blokkbéli) turnéinak 1980-as évekbeli hatásáról is nehéz megfelelkezni itt Közép-Európában, azonban természetesen nem ezek az együttesek omlasztottak, roppantottak rendszert, annak legfőbb oka belső erózió volt. E tanulmány arra keresi a választ, milyen forrásokra építve, milyen erőhatás révén, milyen eszközökkel, módon fejtik ki befolyásoló képességüket – smart stratégiájukat – puha erőforrásaik közvetítésével meghatározó nemzetközi szereplők.

² Hodgson, Lord of Astley Abbots – Pál Melinda: *Szakértői interjú a Lordok Háza tagjával, a puha hatalom nagy – britanniai hatásának elemzésére 2013 és 14 között felállított parlamenti különleges tanács tagjával, Lord Hodgson of Astley Abbots-tal*. London: Fielden House, 2017. december 5.

³ House of Lords Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence (2014): *Persuasion and Power in the Modern World*. [online], Report of Session 2013–14. London: Authority of the House of Lords. Forrás: publications.parliament.uk [2022. 11. 12.].

Power – Hatalom

A tanulmány „leggyakoribb” szava és fogalma magyar nyelven a hatalom, nemzetközi-
leg használt angol kifejezéssel *power*. Az angol *power* szó szerinti magyar fordítása „erő,
befolyás, energia”⁴ Ennek az erőfogalomnak a magyar társadalomtudományi szakiroda-
lomban használt megfelelőjévé vált a hatalom kifejezés. (A magyar erő kifejezés főként
egyénekhez, személyekhez köthető. A hatalom viszont mindig társadalmi helyzetekhez
és szerepekhez kapcsolódik.) Az igen nagyszámú és sok nézőpontból megközelített hata-
lomfelfogások sorjázása helyett a legáltalánosabb s így leguniverzálisabb forrást idézem
a fogalom lényegi, „szubsztanciális” megragadásához. Általánosan két vonatkozásban, fi-
zikai vagy társadalmi és szociális összefüggésben beszélünk erőről és hatalomról. A fizikai
jelentése: *energia a munkára*⁴ „*energy for work*” (azt a szintet jelöli, amelyen egy munka
megvalósul, vagy az energia megtérül). Társadalmi és politikai értelemben egy *társada-
lom összegyűjtött vagy felhalmozott ereje: az emberek és események befolyásolására való ké-
pesége*.⁴ Így a hatalom (a dominancia képessége) legszűkebb, statikus koncepciójú érte-
lmében legitimált erőnek is nevezhető. A nemzetközi szakirodalomban az erő és hatalom
e viszonyáról részletesen írt a weberianus, német–brit származású, Nagy-Britanniában
Lord Dahrendorfként ismert Ralph Gustav Dahrendorf szociológus, filozófus, politoló-
gus és politikus, akit nemzedéke egyik legnagyobb hatású alakjának tartanak. Dahrendorf
névéhez köthető a hatalom statikus és dinamikus koncepciójának szétválása.⁵ A számos
fókuszú hatalomelméleti elemzés közül jelen dolgozat témája a hatalom statikus kontra
dinamikus koncepciójának szétválása és dichotómiája tárgykörebe sorolható. A nemzet-
közi szakirodalomba Joseph Nye által bevezetett soft power analitikai koncepció és smart
(külügyi) stratégia az erő és hatalom érvényesülésének, közvetítésének statikus, A-tól
B-be irányuló koncepciójához köthető.⁶ Eközben egyben Nye több művében hívja fel a fi-
gyelmet a public diplomacy fontosságára, amely az értékek és politikák közvetítésénél
nagyobb súlyt helyez az egymás közötti kapcsolatokra és a másik felé irányuló figyelemre,
a másik (meg)hallgatására.⁷

A hatalom statikus felfogása szerint a hatalom két entitás közötti egyoldalú befolyás-
gyakorlás, egyoldalú befolyásolási képesség. A politikaelméleti iskolák közül történetileg
a különböző funkcionalista és klasszikus marxista elméletek sorolhatóak ide. A hatalom

⁴ A *Magyar értelmező kéziszótár* „hatalom” szócikke.

⁵ Dahrendorf, Ralph [1959] (1976): *Class and Class Conflict in Industrial Society*. London–Henley: Routledge and Kegan Paul, 166.

⁶ A nemzetközi kapcsolatok elméletének igen gyakran hivatkozott hatalommegközelítése a relációs (nemzetközi viszo-
nyok által meghatározott) és statikus vagy nemzeti hatalmi elmélet szétválasztása. Baldwin, David A. (2013): *Power
and International Relations*. In Carlsnaes, W. – Risse, T. – Simmons, B. A. (szerk.): *Handbook of International Relations*.
London: Sage, 285–286.

Joseph Nye szerint a relációs elmélettel szemben a hatalom mint erőforrások birtoklása (*possession of resources*) szem-
lélet (statikus, nemzeti elmélet) közelebb áll a politikai döntéshozók megközelítéséhez. Nye, Joseph S. (2011): *The
Future of Power*. New York: Public Affairs, 240.

Jelen tanulmány a filozófiai-szociológiai alapú statikus kontra dinamikus hatalom szétválasztást az elemzés során
érzékletesebbnek érzi.

⁷ Kifejtve: Nye, Joseph S. (2010): *The Future of Soft Power in the US Foreign Policy* In Cox, Michael – Parmar, Inderjeet
(szerk.): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*. New York: Routledge, 7.

leghíresebb, legelterjedtebbé vált és egyben statikus koncepciójú fogalom meghatározása Max Weber nevéhez köthető. E szerint a hatalom (*Macht*) egy egyén vagy társadalmi csoport képessége arra, hogy keresztülvigye akaratát, akár mások akaratára, célja ellenére is, bármilyen út vezessen is ehhez a lehetőséghez. Weber hatalomfelfogása alapvetően konfliktusos kapcsolaton, „konfliktusviszonylaton” alapul, amelynek feloldása vagy egyetértés révén vagy – és főként – küzdelem (*Kampf*) árán valósulhat meg. „Politik ist Kampf” – írja egy helyütt.⁸ E küzdelem, versengés nem feltétlenül erőszak útján folyik, megkülönböztet erőszakos és békés küzdelmet. Mindemellett életművében erősen hangsúlyozza egy, részben kompromisszumon (a teljes kompromisszumot lehetetlennek tartja) vagy/és még inkább, a „tisztá meggyőződés” óvatosságán alapuló „felelőség etika” fontosságát. A pontosság és egyértelműség kedvéért fontos megjegyezni azt is, hogy a fizikai kényszer lehetőségét is magában rejtő hatalomtól a nagy német gondolkodó megkülönbözteti az uralom (*Herrschaft*) fogalmát (angol fordításokban *domination/rule/authority*), amelynek alapja, hogy a társadalom (vagy partnerség) tagjai önként elfogadják az uralom jogosságát, legitimitását. „Engedelmességen alapul, és az engedelmességnek az egyes esetekben – a fásult megszokástól kezdve a tisztán célirányos meggondolásokig – a legkülönbözőbb motívumai lehetnek. Bizonyos engedelmeskedni akarás – tehát az engedelmeséghez fűződő (külső vagy belső) érdek – minden uralmi viszonyhoz hozzátartozik.”⁹

A hatalomelmélet dinamikus percepcióját olyan apológéták helyezték a szociológia és filozófia tudományterületei közvetítésével a nemzetközi kapcsolatok elméletének megkerülhetetlen kategóriájává, mint Michael Foucault, Anthony Giddens vagy Jürgen Habermas, jellemzően a kritikai elmélet (és annak kritikája) képviselői, valamint a posztstrukturalisták. (A hatalom dinamikus működésének lehetőségeire a nagyhatalmi politika szereplőit elsősorban az aszimmetrikus háború korszaka döbbsentette rá.) A dinamikus hatalomelmélet képviselői jellemzően rávilágítanak a statikus percepció korlátjaira. Miközben nem tagadják a hatalom aszimmetrikus jellegét, a hatalmi centrumok szerintük alkalmasak a meglévő aszimmetriák szabályozására és strukturálására. Adott esetben gyengébb erők is kerülhetnek ki győztesen, s egy uniót a résztvevők koncertjeként látnak, ahol mindenki keresi érdekei érvényesülését. A hatalomfelfogásuk jellege szerint mindent magába foglaló és átható. A hatalom megragadásában és definiálásában a szubjektum szerepét hangsúlyozzák. Michael Foucault (a kortárs francia filozófusokhoz hasonlóan) tagadja a szabad és racionális szubjektum hatalmi viszonyok rendszere általi determináltságát. A *The Subject and Power* című írása előfeltevése az, hogy a hatalom nem elnyomás útján, hanem az egyének „gyártófolymata”, „gyártása” – s közben önmaguk alakulása és formálódása – révén valósul meg.¹⁰ Írásaiban kevésbé a hatalmat mint fenomenont elemzi, inkább azokat az utakat kívánja felvázolni, amelyeken keresztül a kortárs társadalom gyakorolja a hatalmat az egyének

⁸ Weber, Max [1918] (1988): „Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland,” in *Gesammelte Politische Schriften*. Tübingen, J. C. B. Mohr/Paul Siebeck, 329.

⁹ Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Ford. Erdélyi Ágnes. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 220.

¹⁰ Foucault, Michel (1982): *The Subject and Power*. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795. Valamennyi, lábjegyzetben külön nem jelzett eredeti idegen nyelvű idézet a szerző saját magyar nyelvű fordítása.

tárgyasítására – elrendezésére – besorolására – karakterizálására. Az egyének objektiválódásának három útját különbözteti meg Foucault. A tudomány uralma és rend általi karakterizálás, valamint valamely karakterjegy, tulajdonság általi besorolás mellett a harmadik forma kifejtése vált a legismertebbé. Ez az alternatíva, amikor az egyének önmaguk kívánják azonosítani magukat egy nagyobb struktúra részeként. Ennek megragadására Foucault a legérzékletesebb, legérzékibb, legempirikusabb „esettanulmány-sorozatot” választja: a szexualitás történetének elemzését. Három kötetes műve 2. és 3. kötetét 8 év hallgatást követően, döbbenetet keltő halálhírével szinte egy időben publikálta. (A sors legfeketébb humorú játéka: Foucault AIDS-ben halt meg.) A három kötet tanulmányaiban főleg azt elemzi, hogy az erő és a hatalom milyen formákban, milyen csatornákon, főleg milyen diskurzusok mentén jut el a legegényibb, legészrevétlenebb magatartásformáig. Az erő vagy hatalom hogyan ösztönzi, kényszeríti vagy korlátozza, hogyan rendezi és intézményesíti az adott jelenségről szóló beszédet. A szexualitás történetében megjelenő hatalomformák – amelyeket Foucault a hatalom „mikrofizikájának” nevez – „egy olyan újféle mechanizmus, melynek diffúz, mindent átszövő működése elől sokkal nehezebb menekülni, mint a hagyományos elnyomó hatalométól”.¹¹

A hard, soft és smart power fogalmak meghatározásai

Az amerikai Joseph Nye által kidolgozott hard/soft power koncepció, valamint a smart power stratégia a hatalom fent vázolt statikus kontra dinamikus felfogásának ellentétpárja közül a hatalom statikus percepcióját valló iskolákhoz köthetők. A soft power analitikai koncepció 2004-es kidolgozása idején az egyirányú befolyásgyakorlás „kézikönyve”. Max Weber fent idézett definíciója szerint a hatalom (*Macht*) egy egyén vagy társadalmi csoport képessége arra, hogy keresztülvigye akaratát, akár mások akarata, célja ellenére is, bármilyen út vezessen is ehhez a lehetőséghez. A konfliktushelyzetek feloldásának eszköze vagy az egyetértés vagy – és főként – küzdelem, versengés (*Kampf*) lehet. Joseph Nye szerint a hatalom (*power*) arra való képesség, hogy egy egyén vagy társadalmi csoport megszerezze, amit akar (elérje célját) a másik viselkedésének befolyásolásával. A hard power a direkt úton megvalósított akarat, s a másik preferenciái megváltoztatásának képességén alapul. Eszközei a (le)fizetés, a megvesztegetés vagy a megfélemlítés, kényszerítés lehetnek a sokat emlegetett „stick and carrots” stratégia szerint. A soft power a hatalom másik arca, az indirekt úton megvalósított akarat, a másik preferenciái formálásának képességén alapul. Forrásai a kultúra, értékek, politikák vonzereje. Nye hard és soft power koncepciójának kidolgozásakor a hatalom hagyományos koncepcióját társítja a pszichológia egy iskolája, a viselkedélmélet – a behaviorizmus – tanaival. Nye koncepciójában a viselkedés (*behaviour*) az a mód/az az út, ahogyan/amelyen keresztül a hatalmat gyakorolják. Ilyen mód a hard power esetében a megfélemlítés, fizikai erő, (le)fizetés, a soft

¹¹ Klaniczay Gábor: *A szexualitás története – Michel Foucault: A szexualitás története. A tudás akarása.* [online], 1996. 05. 31., Magyar Hírlap, Könyvjelző, 5. Forrás: atlantiskiadó.hu [2022. 12. 11.].

power esetében az együttműködés és egyetértés. A parancsoló erő vagy hatalom (*command power*) erőszakon, az együttműködő erő vagy hatalom (*co-optive power*) vonzáson keresztül működik. Nye szerint az együttműködő erő alkalmazása sok esetben nem elsősorban azért ajánlott, mert az etikusabb, hanem azért, mert hasznosabb, eredményesebb lehet nemzetközi (akár konfliktus-) viszonyokban is. (Max Weber közel egy századdal korábban a nemzetközi kapcsolatokat alapvetően jellemző konfliktusviszonyokat a ritkán működő egyetértés vagy – és főként – küzdelem, versengés által látta feloldhatónak.) Ezzel együtt Nye több helyen kiemelte, hogy nélkülözhetetlennek tartja a katonai erő súlyát, s hogy a puha, együttműködő, vonzáson alapuló erő vagy hatalom soha nem működőképes önmagában, kemény hatalmi eszközök nélkül, s e tételét alátámasztandó kidolgozta a hard és soft power elemeit egyesítő smart power stratégia koncepcióját. A smart vagy intelligens hatalom Nye definíciója szerint arra való képesség, hogy a hard és soft forrásokat (az erőszak, megfélemlítés vagy lefizetés kemény erejét, valamint a kultúra, az értékek és külpolitikák, azaz az ideálok soft, vonzáson alapuló erejét vagy hatalmát) egy hatásos stratégiában egyesítsék. A nagyhatalmi erőforrások teljes tárházát lefedő smart power stratégiát egyedül Joseph Nye dolgozott ki a nemzetközi szakirodalomban. A tanulmány ezért vállalja fel az ő fogalom meghatározását. Egyébiránt valamennyi ismert smart power fogalom meghatározás rendkívül közel áll Nye definíciójához. Suzanne Nossel, Holbrooke ENSZ-nagykövet helyetteseként a Clinton-adminisztráció időszakában, ugyanabban az évben vezette be a fogalmat a *Foreign Affairs*-ben megjelent írásában, amelyben Joseph Nye először használta. Nossel a *Smart Power* című cikkével meg kívánta alapozni a visszatérést a liberális internacionalizmushoz a külpolitikában.¹² Valójában smart power fogalma hasonló Nye puha hatalmi képességdefiníciójához. A Center for Strategic and International Studies, stratégiai és nemzetközi tanulmányokra specializálódott think tank fejlesztette tovább a fogalmat, amely központ a nemzetközi kapcsolatok mellett a kereskedelem, technológia, finanszírozás, energia és geostratégia kérdéseire fókuszál. A szervezet 2007-es meghatározása szerint a smart power „olyan megközelítés, amely komoly hangsúlyt helyez az erős katonaság szükségességére, egyben azonban sokat fektet a szövetségekbe, partnerségekbe, illetve valamennyi szinthez tartozó intézményekbe is, hogy kibővítse befolyását és megalapozza cselekvése legitimitását”.¹³ Chester A. Crocker szerint az intelligens hatalom „magában foglalja a diplomácia, a meggyőzés, a kapacitásépítés stratégiai felhasználását; a költséghatékonyság, valamint a politikai és társadalmi legitimitás szempontjai szerinti hatalom és a befolyás megteremtését”¹⁴ – vagyis nézete szerint lényegében a katonai, a külgazdasági, a diplomáciai és a kulturális erő minden formája együtt fedi a smart power fogalmát.

¹² Nossel, Suzanne (2004): Smart Power. *Foreign Affairs*, 83(2), 131–142.

¹³ Armitage, Richard L. – Nye, Joseph S. Jr.: *A Smarter, More Secure America: A Report of the CSIS Commission on Smart Power*. [online], Center for Strategic and International Studies, 2007. 12. 11. Forrás: csis-website-prod.s3.amazonaws.com [2021. 09. 29.].

¹⁴ Crocker, Chester A. – Hampson, Fen Osler – Aall, Pamela R. szerk. (2007): *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. Washington D. C.: US Institute of Peace, 13.

A kétpólusú világrendszert követően megjelenő hard/soft koncepció, valamint a smart power stratégia kidolgozásának lépései és politikai konnotációja

A hidegháború befejeződése, a bipoláris világrend felbomlása után az Amerikai Egyesült Államok lett „az” unipoláris globális nagyhatalom a legtöbb nemzetközi elemző szerint. Ekkor, 1990-ben, ebben az elméleti milióben vezette be a liberális realista/neoliberális Joseph Nye a nemzetközi kapcsolatok fogalomkészletébe a soft power fogalmát mint az állam hatalmának azon vonásait takaró alapeszmét, amely a befolyásolás legalapvetőbb, legfinomabb, legszubtilisabb eszközei, a kulturális vonzerő, ideológia, nemzetközi szervezetek révén gazdasági vagy katonai erő alkalmazása nélkül, azonosuláson és szimpátián keresztül meggyőzéssel éri el a partnerországok együttműködését, illetve az emberek széles körének elismerését.¹⁵ A *Bound to Lead: The Changing Nature of the American Power (A vezetés kötelessége: az amerikai hatalom változó természete)* című munkájában kiemeli, az USA nem pusztán katonai és gazdasági téren a legerősebb hatalom a bipoláris világ felbomlása után, hanem a hatalom harmadik dimenziója, s egyben másik arca, az úgynevezett soft power területén is az. (Gondoljunk akár csak a mindennapi élet legelemibb szintjére, a Coca-Cola, Hollywood, a kék farmer befolyására, hatására.) 2001 után, amikor „Amerika volt az egyetlen szuperhatalom, de képtelen volt megelőzni, kivédeni Szeptember 11-ét”, a *The Paradox of American Power (Az amerikai hatalom paradoxona)* című művében visszatért a koncepcióhoz, s hangsúlyozta az elkötelezettség fontosságát a világ többi részével (*rest of the world*). Majd 2004-ben, egy évvel a négyhetes iraki intervenció után, amely katonai beavatkozás a Bush-kormányzat nemzetközi politikában alkalmazott messianisztikus unilateralizmusa legnagyobb bukásának, kudarcának bizonyult, Nye önálló kötetben fejtette ki a *soft power* elméletét.

Ekkor már láthatóak voltak a beavatkozás nem várt, s beláthatatlan veszélyeket is rejtő és sejtető következményei. Ez a Bush-kormányzat rendkívüli népszerűtlenségét eredményezte. A katonai szuperhatalom Amerika expanziójával (nem kizárólag morálisan) bukott. Nye alapművében a fentiekben jelzettek szerint elegyíti a nemzetközi kapcsolatok elmélete és a pszichológia (behaviorizmus) tudománya vizsgálati módszereit. Két alapelemet különböztet meg a hatalom definiálásához. Az egyik a képességek és erőforrások birtoklása, a másik a viselkedés hajtóereje: a motiváció. Egy ország hatalma függ a népessége, területe, extenzív természeti kincsei nagyságától, gazdasági, katonai erejétől és társadalmi stabilitásától. Mindezekon túl azonban van még egy meghatározó eleme a hatalomnak, az a képessége, hogy befolyásolja mások viselkedését, irányítsa a történéseket. A soft power elmélete szerint három alapvető és számos kiegészítő módszere van annak, ahogy mások viselkedése sikeresen befolyásolható. Lehet ilyen módszer egyrészt a megfélemlítés (parancs vagy kényszer), másrészt a megvesztegetés, illetőleg harmadrészt a vonzás és együttműködésre készítés a célból, hogy a befolyásoltak a befolyásoló akaratát a magukévá tegyék. Megismétli korábbi műve fogalommeghatározását: a soft power az az alternatív erő, amely a hagyományos hard power ellenpólusaként jelenik

¹⁵ Nye, Joseph S. Jr. (1990): *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 188.

meg, s azon képességen alapul, amely a vonzás által, s nem kényszerítés vagy megvesztegetés útján éri el célját. Ez az adottság egy ország kultúrája, politikai eszméi (valamint a nemzetközi szervezetek) attraktivitásából táplálkozik. Az ilyen attraktivitást vagy mások is legitimnek tartanak, vagy morális hatalma van. Ebben az összefüggésben a kultúra magában foglal univerzális értékeket, olyan értékeket és érdekeket népszerűsít, amelyeket mások is magukénak éreznek. A célok eléréséhez, ahhoz, hogy valaki megszerezze, amit akar (*to get what you want*), legtöbb esetben a másik fél pozícióinak megváltoztatása szükséges. A hard power a célok elérésének direkt útja, a „sticks and carrots” stratégián, mások érdekeltté tételén, megvesztegetésén vagy megfélemlítésén alapul. A soft power – a hatalom másik arca – ezzel szemben a célok elérésének indirekt útja. Egy ország elérheti az általa kívánatos eredményt a világpolitikában úgy, hogy egy másik ország követni akarja őt (csodálja értékeit, követi a példáját, törekszik annak jólétét és nyitottságát elérni). A parancsoló hatalom a képesség arra, hogy megváltoztassuk mások tetteit. Az együttműködő, ko-optív hatalom arra való képesség, hogy formáljuk mások akarát. Nye elhíresült háromdimenziós sakkjátszma metaforája is azt hivatott alátámasztani, hogy a globális környezetben bekövetkező változások a globális információs társadalom korában az erő hagyományos, kényszerítésen alapuló felfogásának kiterjesztését indokolják. E szerint a világpolitika agendája olyanná vált, mint egy háromdimenziós sakkjátszma. A nemzetek közötti viszonyok, a transznacionális ügyek három szintjét különbözteti meg. A felső szint a klasszikus katonai ügyek, az unipolaritás szintje. (Nye kiindulópontja 2004-ben is az, hogy az USA az unipoláris világ egyetlen szuperhatalma.) A középső szint a gazdasági ügyek szintje, ahol a hatalom eloszlása multipoláris. Az alsó szint pedig a terrorizmus, a nemzetközi bűnügyek, a klímaváltozás, a fertőző betegségek és további olyan ügyek csoportja, ahol a hatalom széles körben oszlik meg és kaotikusan szervezett az állami és a nem állami szereplők között. E tényezők folyamatosan hatolnak be kihívásként a nagy stratégiák világába. Nye 2004-es megjelenésű írása szerint az óriási hiba az, hogy a fókusz legtöbbször teljesen a katonai eszközökkel végrehajtott katonai megoldásokon van. Eközben azonban a kedvező eredmény elérése felső transznacionális szinten gyakran igényli a puha hatalmi eszközök használatát. Mindezek mellett maga Nye hívja fel a figyelmet arra, hogy a „puha” minden más „hatalmi tényezőnél” jobban kiszolgáltatót a körülményeknek, szituációknak. Ha túlságosan nagy a kulturális, ideológiai távolság, akkor nem hatásos. Önmagában, egyedüli erőként továbbá nem működőképes a külpolitikában. Ezért is dolgozta ki a puha és kemény hatalom elemeit egyesítő smart power elméletét.¹⁶ A fogalmat, mint arról korábban szó esett, már 2004-ben, *Soft Power* című művében bevezette, hogy elkerülje azt a félreértést, miszerint a soft power önmagában, egyedüli erőként, hard erőforrások nélkül működőképes külpolitika lehetne. A könyv megjelenését megelőző évek megmutatták, hogy tradicionális kemény hatalmi eszközökkel, különösen a katonaiakkal önmagukban nem lehet a kívánatos, vágyott külpolitikai célokat elérni. A geográfiailag szétváló területek között hidakat építő digitális forradalom általános, globális síkon jelezte ezt. Ami azonban direkt módon

¹⁶ Lásd Nye, Joseph S. Jr. (2004): *Soft Power. The Means to Success in the World Politics*. New York: Public Affairs; Nye 2010: 4–12; Nye Joseph S. Jr. (2009): Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160–163.

egyértelművé tette, az az afganisztáni és főként az iraki intervenció, a „megelőző háború”, Bush doktrínája, a mind Irakban, mind Pakisztánban nagyon rosszul menedzselte „War on terror” stratégia és a helyi viszonyokhoz nem adaptált demokratizálás. A 2000-es évek első évtizedének végére az unilateralizmus legnagyobb apológétái számára is ki kellett derülnie, hogy Amerika, ha befolyásolni tudja is, ellenőrizni semmiképp nem képes a világ többi részét. Még a terrorizmus ellen folytatott harc során is meg kell nyernie az emberek lehető legnagyobb hányadának szívét és elméjét. 2008-ban jelent meg Nye *Powers to Lead* című könyve, amely kötet a mikrovállalkozások vezetőitől a nemzetközi vállalatok topmenedzsmentjén át a politikai felsővezetőkig ad támpontokat arra, mi tehet sikeressé egy vezetőt. E könyvében Nye bevezeti a kontextuális intelligencia (*contextual intelligence*) fogalmát, mint arra való képességet, hogy valaki megértse a változó környezetet, kiaknázza a lehetőségeket, s használja az események tapasztalatait stratégiája véghezvitelében. Ez a képesség (*ability*) tesz alkalmassá egy vezetőt arra, hogy olyan arányban ötvözze a hard és soft készségeket (*skills*), amely adott szituációban a legcélravezetőbb. A 2010-ben *Soft Power and the US Foreign Policy* címen megjelent rendkívül tág perspektívájú és alapos tanulmánygyűjtemény szerkesztői, Michael Cox és Inderjeet Parmar felkérésére írt *The Future of Soft Power in US Foreign Policy* című tanulmányában kifejti, hogy a kontextuális intelligencia a külpolitika területén egy hatalom részéről önmaga erősségeinek és gyengeségeinek ismereteivel, valamint annak tudatával kezdődik, hogy a hatalom kontextusfüggő. Annak felismerésével folytatódik továbbá, hogy a kemény katonait a puha attraktív erő/hatalom eszközeivel elegyítő integrált nagy stratégia szükséges a küzdelmekhez, s a szívét és elméjét kell megnyerni a lehető legtöbb érintettnek. A 2010-es évek világpolitikája olyanná vált, mint egy háromdimenziós sakkjáték – ahogy azt elhíresült elméletében korábban kifejtette –, amelyben folyamatos a hatalom diffúziója a nem állami szereplők felé. Még a felső szinten is – ahol Amerika reprezentálja a védelmi kiadások közel felét világviszonylatban – Amerika első a légi, tengeri és szárazföldi hadászat területén, de nem képes kontrollálni az „elfoglalt” – demokratizálni kívánt – területek nemzeti lakosságát. A hidegháború időszakát hozza sikeres példaként az intelligens külpolitikai stratégia megvalósítására, amely során a feltartóztatás kemény eszközeivel harcoltak a szovjet agresszió ellen, míg a soft power eszközeit használták arra, hogy megrendítsék az emberek hitét és hűségét a kommunista rendszerben. A tanulmány tartalmazza Joseph Nye azon konklúzióit, amelyeket a tanulmányban már említett kétpárti (demokrata – republikánus) tanács, a CSIS Smart Power Commission társelnökeként 2007-ben, még George W. Bush második kormányzati időszakában szerzett tapasztalatai alapján vont le. (A tanács másik alelnöke, Richard Armitage, korábban három vietnámi bevetésen is részt vevő tengerésztest, majd Reagan külügyi tanácsadója, s politikai pályája végén, az intervenciók időszakában, 2001 és 2005 között, az ifjabb Bush-kormányzat külügyminiszter-helyettese Colin Powell alatt. [Ekkoriban sajnálatosan belekeveredett a „Plame-affair”-ként elhíresült CIA kiszivárogtatási botrányba, amelyért később bocsánatot kért.]) A testület tagjait, demokrata és republikánus párti kongresszusi csoportok képviselőit, korábbi nagyköveteket, nyugdíjas katonatiszteteket, nemzetközi szervezetek vezetőit a washingtoni think tank, a Center for

Strategic and International Studies kérte fel a munkára. A testület első hallásra végtelenül naivan idealistának tűnhető konklúziója az volt, hogy levonva a tanulságait annak, hogy az Amerika-kép és befolyás csökkenő tendenciát mutat a világon, s az USA-nak félelemkeltés helyett optimizmust és reményt kellene sugároznia. Ez a tételmondat a Harc a terror ellen (*War on Terror*) stratégia újragondolásának, leváltásának igényét jelentette egyfajta intelligens – smart – külügyi stratégia kidolgozása jegyében egy „szmartabb” és biztonságosabb Amerikáért. A kemény hatalom katonai eszközökön és fizetésen alapuló stratégiája mellett a puha hatalom olyan nem államon kívüli eszközei erősítésére hívták fel a figyelmet, mint a diplomácia, a fejlesztéspolitikák és a kommunikáció. Konklúzióik szorosan találkoztak az akkor nemrégén kinevezett nemzetvédelmi miniszter, Robert Gates kormányhoz intézett felhívásával, miszerint a soft power fent említett eszközeire több pénzt és figyelmet kellene fordítania a kormánynak, a haderő önmagában ugyanis nem tudja érvényesíteni Amerika érdekeit világszerte. A miniszter felhívásában hangsúlyozta, hogy Amerika közel fél billió dollárt költött akkor fegyverkezésre, miközben a külügyi kormányzat éves büdzséje 36 milliárd US dollár. Vagyis az USA ötszázszorosát költötte fegyverkezésre annak, mint mind a diplomáciához, mind a kommunikációhoz nélkülözhetetlen csatornákra, a broadcastingra és cserekapcsolatokra, csereprogramokra (*exchange*). S szubsztanciálisan a diplomácia sem más, mint cserekapcsolat. Ugyanakkor Nye természetesen arra is hangsúlyt fektetett tanulmányában, hogy megjegyyezze, a soft power eszközök – különös tekintettel a diplomáciára és a fejlesztéspolitikákra (*economic assistance*) – alulfinanszírozásának részben az oka az, hogy egyrészt kritikus helyzetekben nagyon nehéz kimutatni a rövid távú hatásukat, másrészt a soft power források jelentős hányada kormányon kívüli forrás.

A testület öt kritikus területet nevezett meg, amelyre az amerikai külpolitikának fókuszálnia kell szerintük a nagy, intelligens stratégia kidolgozásakor:

- I. Amerikának újra kell éleszteni kapcsolatait, partnerségeit, nemzetközi intézményeit.
- II. Globális fejlesztés: egy sávba kell kerülnie az amerikai érdekeknek és az emberek érdekeinek világszerte (későbbi tanulmányában példaként a globális közgyógyellátást érintő nagy kezdeményezést hozta¹⁷ lehetséges jó kezdetként).
- III. A *public diplomacy* erősítése: a testület ez alatt nem TV- és rádióállomások támogatását értette, hanem a *face-to-face* kapcsolatok erősítését, így az oktatás s olyan cserekapcsolatok támogatását, amely civil társadalmat/közösséget vonz. Külföldi lakoságot elsősorban személyes emberi kapcsolatokon keresztül lehet megnyerni. (Egy, a nemzetközi megértés erősítését célzó új alapítvány a fiatalokra fókuszált például.)
- IV. A gazdasági integráció erősítése: a testület szerint egy nyitott nemzetközi gazdaság fenntartása elengedhetetlen a növekedéshez és prosperitáshoz, így a protekcionizmus visszaszorítása és a folyamatos elkötelezettség (*engagement*) a globális gazdasághoz.

¹⁷ Nye 2010.

V. *Technológia és innováció*: olyan globális kihatású és jelentőségű program felvállalása, amely révén Amerika visszanyerheti az elvesztett vezető szerepét. A testület megnevezte a két ügyet, amelyet ilyen jelentőségűnek érez, ezek az *energiabiztonság* és a *klimaváltozás*. A jelentés szövege szerint: „az energiabiztonság és a klímaváltozás ügye amerikai vezetést igényel a globális egyetértés és az innovatív megoldások érdekében.”¹⁸

2009 elején Nye a *Leadership Excellence*-ben egy, a megjelölt célközönség szerint gazdasági felsővezetőknek adott iránymutatást a hatékony vezetői stílusról. Valójában bármely vezetőhöz, így politikusokhoz is szól(hatott volna) és szólt. Megnevezte azokat a tényezőket, körülményeket, amelyek a stílusválasztást alapvetően befolyásolhatják. Ezek a következők:

- a szituáció autokratikus vagy demokratikus;
- a szituáció nyilvános vagy magán;
- a kondíciók általánosak, normálisak vagy kritikusak;
- a problémák rutinjellegűek vagy újak;
- milyen mértékű változás szükséges és kívánatos.

Ugyanezen a helyen azonos vonatkozásban a kontextuális intelligencia öt vezetői feladatát is megnevezi:

- rendszerek felmérése, kijelölése;
- hatalmi viszonyok felmérése;
- tendenciák szétválasztása azok komplexitása és bizonytalansági faktora szerint;
- stíluskeverék arányainak beállítása;
- a vezető sejtéseit tényekkel, más nézőpontú megközelítésekkel ellátó, „oktató” információáramlás-rendszer létrehozása és fenntartása.¹⁹

A puha hatalom szűk értelmezése

Joseph Nye 2004-ben a legtágabb értelmű kultúrát, a politikai értékeket és a külpolitikát jelöli meg a soft power három forrásaként. Három elemének, eszközének pedig a kultúrát, az értékek és eszmék közvetítését, terjesztését valamint a nemzetközi szervezeteket tekinti. Így a fogalom atyja definíciója alapján a nemzetközi érvényű puha hatalmi befolyás leghatásosabb, legnagyobb erővel rendelkező közvetítő eszközei, terepei leginkább a nemzetközi kulturális (diplomáciai) intézetek és a puha jog lehetnek.

Amíg a nemzeti kulturális külpolitikák a puha hatalmat a szakdiplomácia szerves elemének tekintik, az önmeghatározó nemzetközi kulturális intézetek vagy azonosítják a kulturális diplomáciával a puha hatalmat, vagy a kulturális diplomáciát tartják a soft

¹⁸ Armitage–Nye 2007: 1.

¹⁹ Nye 2009.

power elemének, vagy a soft power-t értelmezik a kulturális diplomácia részeként, de a két „halmaz” a legszorosabban kötődik egymáshoz. Azok a főként amerikai, kanadai vagy brit elemzők,²⁰ nemzetközi (UNESCO, Institute for Cultural Diplomacy) vagy regionális (főként európai, EU) szervezetek, amelyek a kulturális diplomáciát vagy azonosítják a soft powerrel vagy annak részeként értelmezik, nem a szuverén nemzetállamokat vagy a kormányzati szereplőket tekintik a kulturális diplomácia fő aktorainak.²¹ Egy részük a nyilvános diplomácia részeként értelmezi a kulturális diplomáciát, s mivel a public diplomacy a civil szereplőknek alapvető, több esetben fő jelentőséget tulajdonít, így a közdiplomácia elemeként a kulturális diplomácia szerepe is lehet más, mint az államközi kapcsolatoknak általában. Többek között nem tartja magát alapvetően, természeténél fogva legalább elvekben a be nem avatkozás elvéhez (miszerint a puha hatalom nem normatív erő). E nézetet főként brit és amerikai elemzők vallják.

A kulturális diplomácia globális, multilaterális közvetítő szerepet betöltő intézményszerű szerve, az UNESCO önmeghatározása szerint önmaga a meggyőzés erejével, a belső innovációs hajlammal, a nyilvánosság erejével (a puha hatalom eszközeivel) lép fel a béke védnökeként, a szegénység csökkentése, a fenntartható fejlődés és a kulturális sokszínűség érdekében oktatási, tudományos és kulturális együttműködések, cserekapcsolatok révén. Célja a kölcsönös megértés és együttműködés elősegítése. Missziója szerint „mivel a háborúk a férfiak és nők fejében kezdődnek, a nők és férfiak fejében kell épülnie a béke védelmének is.”²² A Kulturális Diplomáciáért Intézet Milton C. Cummings politológus,

²⁰ Amerikai: Waller, Michael J. (2009): *Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy*. In *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*. Washington, DC: Institute of World Politics Press, 74. Kanadai: Bélanger, Louis (1999): *Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada*. *Political Psychology*, 20(4), 677–696. Brit: Bound, Kristen et al. (2007): *Cultural Diplomacy*. London: Demos; Gray, Colin S. (2011): *Hard Power and Soft Power – The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st century*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 2–7.

²¹ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az állam által vezérelt vagy koordinált kulturális (valamint tudományos és gazdasági) diplomáciának ne lennének nagyon jelentékeny szerepet betöltő nem állami szereplői, sőt! (Ez csak kommunista vagy egyes államszocialista országokban lenne lehetséges, de globalizált világunkban ott sem.) Hagyományosan híres például a British Council szerepe az Egyesült Királyság külpolitikai, kulturális és áttelesen gazdasági céljainak érvényre juttatásában. Említhetnénk hasonló súlyal a Goethe Intézet és a Francia Intézet(ek), az Alliance française szerepét is diplomáciai vonatkozásban. Franciaországban önmagában a „rayonnement culturel” (kulturális kisugárzás) politikai pártokon átívelő kormányzati támogatása a kulturális diplomácia alapja. Kevesebben tudják, hogy tulajdonképpen már a Francia Akadémia 1635-ös statútumától kezdődően az, amely szabályzat tagjainak feladatként határozta meg a francia nyelv védelmét és a francia kultúra népszerűsítését. XIV. Lajos és minisztere, Colbert óta a francia diplomácia újra és újra él a francia kultúra, irodalom és nyelv különleges kisugárzása adta lehetőségekkel. Nagyon sokan kötik, még francia geopolitikusok közül is, a „rayonnement culturel” éledését a 19. századhoz. Ekkor kivételesen erős kulturális sugárzás, a külföldi jelenlét rohamos terjedése volt megfigyelhető az erősödő brit hegemonia, a Pax Britannica ellensúlyozására.

Ma a British Council nemzeti köztestület, a kormánytól függetlenül működik, de a külügyminisztérium végső soron felelős érte, a Parlamentben interpellálható; a Goethe Intézet a külügyminisztérium által anyagilag támogatott közvetítő szerv; a Francia Intézet 2011. januártól központi intézmény a külügyi tárca kizárólagos támogatásával.

²² Idézet: *UNESCO in brief*. [online], Forrás: unesco.org. [2021. 09. 29.]; UNESCO érintő dokumentumait lásd a szervezet honlapján: <https://en.unesco.org/>

kormányzakértő kulturális diplomácia fogalmát adoptálta, amely szerint a kulturális diplomácia ideák, információk, értékek, szisztémák, hagyományok, hitek és a kultúra más aspektusainak cseréje nemzetek és tagjaik között, a kölcsönös megértés erősítése céljából. Az aktorok (ugyanakkor) legalább olyan súllyal civil szerveződések és egyéb szereplők, mint kormányzatiak. A működés formája a soft power. (A fogalmi meghatározás éve 2003, de a terminust azonos értelemben használó utolsó, kibővített elemzés megjelenési éve 2009.)²³

A nemzetközi jog létét Immanuel Kant, a filozófiai gondolkodást meghatározó königsbergi mester már a 18. században a béke alapfeltételei közé sorolja. Ha nem is a nemzetközi jog egészéről, de a soft lawról mindenképpen érdemes úgy beszélni, mint a soft power stratégia lehetséges eszközéről, megnyilvánulásáról, „kinyilatkoztatásáról”. Különösen a fegyverkezési verseny új szakaszában. A nemzetközi jog e sokat vitatott és tárgyalt kategóriája sűríti magába a nemzetközi és regionális szervezetek ajánlásait, jelentéseit, a nem kötelező erejű dokumentumokat, puha rendelkezéseket, puha megegyezéseket, valamint az olyan konferenciákat is, mint a G7, G8 vagy a G20 „exkluzív klubjai”. Az évről-évre davisai találkozók is sorolhatók ebbe a kategóriába szinte minden megkötés nélkül. Egyes elemzők szerint ezek az informális nemzetközi találkozók az intézményesült új arisztokraták, a diplomáciai együttműködés és versengés közt ingadozó oligarchák klubjai. Mások szerint a globális csúcskormányzás tereim. Megint mások megítélése szerint komoly párbeszéd lehetőségének terei, hiszen ilyenkor tér, alkalom nyílik találkozókra a közös kihívások megoldása érdekében. (A tanulmány álláspontja az utolsóhoz közelít.) Francia nyelvterületen Bertrand Badie, a Sciences Po nyugalmazott egyetemi tanára, a Nemzetközi Tanulmányok PhD-programjának volt igazgatója fogalmazott meg nagyon markáns álláspontot e konferenciákról.²⁴ Angol nyelven pedig talán a kanadai John Kirton, a G7 Kutatócsoport igazgatója, a G20 Kutatócsoport társigazgatója, a Torontói Egyetem professzora a legtájékozottabb, legtöbbet hivatkozott szakértő.²⁵ A 2010-es évek második felének több G20 csúcseménye azt mutatta, hogy a konferencia a gyakoribb kétoldalú tárgyalások lehetőségévé kezd degradálódni, de ebből az irányból elmozdulás történt a konferencia eredeti szerepe, funkciója felé, amely teret ad a kétoldalú megbeszélések számára²⁶ is, miközben újra egyre inkább a multilaterális egyeztetés fóruma.

²³ Cummings, Milton C. Jr. *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. [online], 2009. 1. Forrás: americansforthearts.org [2021. 09. 29.].

²⁴ Badie, Bertrand (2011): *La Diplomatie de connivence*. Paris: La Découverte.

²⁵ Kirton, John (2013): *G20 Governance for the Globalised World*. London: Routledge; Kirton, John – Larionova, Marina szerk. (2015): *The G8-G20 Relationship in Global Governance*. London: Routledge.

²⁶ A 2022. évi novemberi indonéziai G20-találkozó kezdetét közvetlenül megelőző napon, azonos helyszínen, a két – pozíciójában frissen megerősített – amerikai és kínai csúcsvezető közötti első kétoldalú megbeszélés akár történelmi súllyá válhat (na) a globális kihívások fényében. A találkozó tárgya és téje eredendően a nemzeti érdekek „kölcsönösen átléphetetlen” határainak megvitatása volt. Természetesen napirendre került Tajvan jövője, a katonai demonstrációk/rivalizálás, a technológiai korlátozások, az emberi jogi sérelmek, köztük a tömeges letartóztatások ügye, de puha hatalmi eredményként a kölcsönös elkötelezettség jegyében kinyilvánították együttműködésüket olyan globális ügyekben, mint a klímaváltság és élelmiszerbiztonság, s a stratégiai versenytársi viszonyt nem manifesztálták konfliktusosnak. (Nincs hidegháborúküzöbi válsághelyzet.)

A ko-optív erő lehetősége és képessége adott a soft law csoportosulásai, helyhez és időhöz kötött konferenciái, közös nyilatkozatai, ajánlásai, dokumentumai számára. Nye szerint az együttműködő képesség a képesség arra, hogy manipulálja a politikai választások jegyzékét, olyan módon (kultúra és értékek vonzásával), amely arra készíti a másik felet, hogy ne képviselje más alapállású preferenciáit, ugyanis azok nem tűnnek többé reálisnak a számára. („This is the ability to manipulate the agenda of political choices in a manner that makes others fail to express different preferences because they seem to be unrealistic.”)²⁷

Kis játékkal, Joseph Nye szavait parafrázálva, a nem kötelező erejű, soft law dokumentumok azzal a képességgel rendelkeznek, hogy manipulálják a politikai választások jegyzékét, olyan módon, amely arra készíti a másik felet, hogy ne képviselje más alapállású preferenciáit, ugyanis azok a továbbiakban túlbecsültnek vagy nem kívánatosnak tűnnek saját maguk számára (is). Ugyanez a képesség a békepolitikát és a diplomáciát is alapvetően jellemzi.

Nagyhatalmi források, képességek és az okos hatalmi külpolitika eszköztára a puha hatalom kiterjesztett értelmezése jegyében

Joseph Nye definíciója szerint a soft power az indirekt úton megvalósított akarat, a hatalom másik arca, a *másik preferenciái formálásának képességén* alapul. Mivel *forrásai* a szakértő szerint *kizárólag a kultúra, értékek, politikák vonzereje, nem része semmilyen, az eszmei vonzóerőn túli/kívüli, vagyis materiális ösztönző erő* (például gazdasági sem).

Jelen tanulmány állítása szerint a puha hatalom a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek azon képességén alapul, amely révén külpolitikai aktivitásaik során *a másik szereplő preferenciáit vonzással vagy kooperáció révén formálják, így része minden vonzásra és kooperációra, együttműködésre készítő erőforrás. Eszköze továbbá minden olyan külpolitikai aktivitás, amely nélkülözi a befolyásoló kényszerítő szerepét, így gazdasági, sőt katonai lépések, együttműködések is e hatókör részei. (Itt a mérce a befolyásolt aktivitásának önkéntességi foka.)*

A puha hatalom érvényességének, eszköztárának kiterjesztett megközelítéséhez elegendhetlen a nemzetközi szereplők hatalmi forrásainak és képességeinek vizsgálata.

Az államok, szövetségek 21. századi külkapcsolatait meghatározó nemzetközi hatalmi forrásokat sorolja fel és definiálja pár szóval az alábbi összesítés.²⁸

A nemzetközi hatalom forrásai:

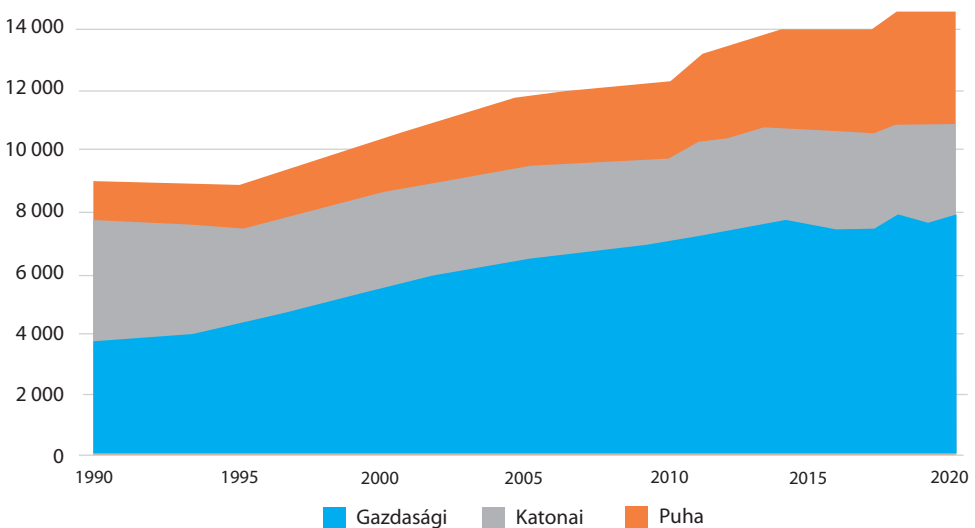
- *katonai hatalom*: jelentős és a világ minden részében bevethető modern hadsereg;
- *gazdasági hatalom*: a világgazdaságban való részesedés és szerep; csúcstechnológia és általános technológiai fejlettség;

²⁷ Nye 2004.

²⁸ Tólas Péter: *Hatalmi erőviszonyok a világban*. [online], Előadás prezentáció, 2015. 2. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 09. 29.].

- *diplomáciai hatalom*: a nemzetközi napirend meghatározása, illetve a döntések meghozatalában való részvétel lehetősége;²⁴ annak művészete, hogy megtaláljuk a közös területet, kapcsolódást különböző érdekek között, elkerüljük a konfliktust;²⁹
- *kulturális hatalom*: a társadalmi kiterjedtség és támogatottság; modellérték a világban.

A hagyományos, sokak (köztük Joseph Nye) által kemény erőforrásként értelmezett katonai és gazdasági nagyhatalmi források mellett a diplomáciai és kulturális források közkeletű értelmezés szerint puha erőforrások. Az alapvető különbségtétel a *befolyásolási kényszer* (és lefizetés), illetve *vonzás* általi hatásgyakorlása között húzódik (kényszer: kemény hatalom; vonzás: puha hatalom).

1. ábra: Globális gazdasági, katonai és puha jelenlét 1990 és 2020 között

Forrás: Elcano Royal Institute (Olivié – Santos Gracia 2021)

²⁹ Pierre-Bruno Ruffini, a L'université Le Havre Normandie és a Sorbonne professzora, tudomásom szerint a tudományos diplomáciát elemző első átfogó elemző esszékötetben kimutatja a tudomány lehetséges avantgarde szerepét a diplomáciában. A soft power mellé bevezeti a befolyásolás diplomáciáját (*diplomatie d'influence, diplomacy of influence*) fogalmát a tudományos diplomácia eszköztárába. Fent idézett diplomáciadefiníciója révén a befolyásolás diplomáciája révén érhetőek el a közös érdekek meggyőzés és meggyőződés útján. (A soft power kulcsszavai: meggyőzés, vonzás, szimpátia útján.) Michel Foucher szavait kölcsönözi, aki szerint a befolyásolás diplomáciája az az erő, amely segítségével az államok döntéshozóként működnek, és bárki más is akként érzékeli őket (*agir comme décideur et être perçu comme tel, avec quelques autres*) Ruffini, Pierre-Bruno (2015): *Science et Diplomatie. Une Nouvelle Dimension des Relations Internationales*. Paris: Éditions du Cygne, 15–16.

A katonai erőforrások erősségének súlyát minden nemzetközi kapcsolati szereplő kiemelten hangsúlyozza. Emellett a nyugati hatalmak külföldi katonai jelenlétének folyamatos csökkenése, a gazdasági jelenlét dominanciája és növekedése, s a puha hatalmi kisugárzás folyamatos növekedése figyelhető meg globálisan. A külkapcsolati tevékenységek mérésére vállalkozó Elcano Global Presence Index alapján összeállítható ábra is ezt igazolja.

A 2012-től datálható új felfegyverkezés jelszava a statisztikai adatok tanúsága szerint is a minőségre, s nem a mennyiségre törekvés. (A katonai dimenzió mérési területei a harci eszközök és a külföldön állomásoztatott katonák száma valamint a katonai jelenlét e szintetikus mutatójánál.) Több ázsiai országban figyelhető meg ugyanakkor jelentősebb arányú jelenléti növekedés. E „bővülés” azonban egyelőre valamivel kiegyensúlyozottabb arányokat eredményez kontinensek, régiók, országok között. Az Egyesült Államok esetében a külföldi katonai jelenlét szerepének megváltozása mellett az vált gyakorlattá, hogy egy új haditechnikai eszköz bevezetésével párhuzamosan a régi, elavult eszközöket kivezetik a használatból.

A puha hatalom jelentősebb erősödése pedig azért nyilvánvaló, mert az Elcano Global Presence Index az információval és technológiával is számol a puha változók között. A dolgozat rendkívül fontosnak érzi a *kulturális hatalom* nemzetközi befolyásoló szerepének kiemelését *külön hatalomforrásként* a diplomácia mellett a globalizálódás, hálózatosodás, interdependenciák folyamatos növekedése mellett/ellenére. (Itt a *kultúra* alatt *civilizáció* értendő. Az alapvető, mások számára vonzás, azonosulási vágy tárgyát képez(het)ő értékektől az azzal egyébiránt nagyon nem távolian összefüggő intézményi kultúrán át a márkaképig terjed.)

A 21. század, a globalizálódás, hálózatosodás, interdependenciák, technológiai forradalmak kora a nemzetközi hatalom forrásai szerepének, természetének módosulását is eredményezte számos új szereplő megjelenésével párhuzamosan a nemzetközi kapcsolatokban, a biztonságfelfogás változásával egyidejűleg. S a hatalmi erőforrások a külkapcsolatokban soha nem választhatóak el a nagyhatalmi képességektől. Így a nemzetközi hatalom alapvető forrásainak megkülönböztetése mellett szükségesnek érzem a tanulmány álláspontja szerint *releváns nagyhatalmi képességek* kiemelését is. Itt a dolgozat képességváltozói azonosak Tólas Péter biztonságpolitikai szakértő már idézett, 2015-ben, *A hatalmi erőviszonyok a világban* című előadás prezentációja kategóriáival, nagyhatalmi képességekkel.³⁰ E felosztást Joseph Nye 2009-es *Get Smart*³¹ című írása támasztja alá és ihlette. (A nagyhatalmi képességek kemény-puha hatalmi besorolása a hivatkozott dokumentumokban nem teljesen azonos a tanulmányéval.)

³⁰ Tólas 2015: 3.

³¹ Nye 2009.

1. táblázat: Nagyhatalmi képességek

Demográfia (a)	kemény erőforrás
Katonai képességek (b)	közös elem; rendszerint kemény erőforrás
Gazdaság (c)	közös elem
Technológiai fejlettség (d)	közös elem
Diplomácia (e)	közös elem; rendszerint puha erőforrás
(Modell)érték (f)	közös elem; rendszerint puha erőforrás

Forrás: a szerző szerkesztése

A nagyhatalmi képességek és a nemzetközi hatalom forrásai között praktikusán annyi az eltérés az 1. táblázat szerint, hogy a képességek között kiemelt helyen ott szerepel a demográfia, valamint a gazdaságtól elkülönülő képesség a technológiai fejlettség, annak 21. századi meghatározó hatalmi szerepe miatt. A kulturális hatalomforrást a képességek területén azok a (modell)értékek képviselik, amelyekre állam-, intézmény- és külkapcsolati rendszer is épül, amelyek a fogadó országot vonzó, csábító eszközök, s egyben a küldő ország által meghonosítani kívánt kulturális exporttermékek.

Természetesen egy hatalom/állam/entitás befolyása annál nagyobb a nemzetközi rendre, minél több képességterületen tartozik az élbolyba, s minél ügyesebben alkalmazza a kemény és puha eszközöket okos hatalmi külügyi stratégiájában. Nagyhatalmak, elsősorú regionális hatalmak külügyi tevékenységének vizsgálata, elemzése ugyanakkor azt mutatja, hogy a 21. század megváltozott feltételei között egy kivétellel valamennyi képesség közös elem, amelyek egy kemény hatalmi képességtől puha hatalmi képességig terjedő skála más-más pontján helyezkednek el.

(a) A *demográfia* tekinthető egyedül egyértelmű, *kizárólagos kemény hatalmi képességnek*.

(b) A *katonai képesség* hagyományosan a kemény erő jelképe. Képességei *fejlettsége okán* ugyanakkor *a vonzás tárgyát* is képezheti, s *partnerségek erősítésének* eszköze is lehet *missziók*, az oktatásban és tudományban alkalmazottakhoz hasonló *cserekapcsolatok* (hadseregek közötti együttműködések, kiképzési programok) vagy katasztrófa helyzetekben *humanitárius segítségnyújtás* révén. Az Amerikai Egyesült Államokban Robert Gates és nemzetbiztonsági adminisztrációja két elnök egy-egy elnöki ciklusában is kísérletet tett az *erődemonstráció és katonai erőalkalmazás helyett a szíveket és az elméket megnyerni* a külügyi tárcával szoros együttműködésben.

(c) A *gazdasági képesség* a tanulmány álláspontja szerint *Janus-arcú*.

- A *gazdaság(i modell) vonzó ereje* mind az Egyesült Államok (piacgazdaság mint a jólét szimbóluma, nyertesekhez tartozás érzése), mind Kína (ámulatot kiváltó fejlődési ütem, jólét reménye) esetében hatalmi, puha hatalmi erőforrás lehet.
- A *hegemon szerepben lévő/domináns gazdaság* a nemzetközi kapcsolatokban *ragadó/ragasztó (sticky) erő*, amely *magával ragad és nem ereszt*, ahogy erre Joseph Nye

elméletéből kiindulva Walter Russell Mead³² hívta fel a figyelmet. *E rabul ejtő sajátossága köztes elemként* mutatja a gazdasági hatást.

- *A gazdasági szankciók valamint vám- és nem vámjellegű külgazdasági korlátozások a kemény hatalmi eszköztárba* sorolandók.
- *A fejlesztési támogatásokat, asszisztenciát* minden mutató s az elemzések túlnyomó többsége (Joseph Nye is) és a tanulmány is *a puha erőforrások közé* sorolja.

(A partikulárisan a *puha hatalmat* mérő, vizsgáló első index, az *IFG – Monocle*³³ 5 részindexe közül az egyik az *üzleti innováció*, de 2016 óta az innováció mellett *50 faktor* között az *üzleti márkázást* is vizsgálja. A talán legátfogóbb teljesítmény a nemzetközi befolyás puha hatalmi mérésére, a *Soft Power 30*³⁴ index mérései szerint a gazdasági modell vonzerejeként definiálható „*enterprise*” az index öt puha objektív adatának egyike.)

(d) A dolgozat álláspontja szerint a *technológiai fejlettség minden teljesítménye*, amelyet *nem katonai felhasználásra* szántak, alkalmazásában személyi jogot korlátozó elemet nem tartalmaz, része egy *ország* pozitív képének, annak *márkavédjegye*, s így eleme az ország puha hatalmi eszköztárának. Ugyanez igaz e teljesítmények fejlesztő cégeire is.

(Kína „a” nagy nemzeti viszonyító rendszere, az *össz nemzeti erő* vizsgálatakor, mint minden anyagi tényezőt, a technológiát is a kemény hatalmi tényezők részeként vizsgálja. Ezzel ellentétben valamennyi nyugati – egyben nem kormányzati mérési index – számol a technológiai eredményekkel, termékekkel a puha hatalom mérésének indikátorai között.)

(e) A *diplomácia* – legyen az akár kétoldalú, akár multilaterális – a *kooperáció és cserekapcsolatok* eszközeként *hagyományosa puha erőképeségnek* számít. A 21. század tízes éveitől azonban bekerült a nemzetközi kapcsolatok szótárába az *éles hatalom* mint *egy ország manipulatív diplomáciai eszközeinek*, politikáinak alkalmazása a célszám politikai rendszerének befolyásolására és aláásására. Valamint mind többször merül fel a diplomáciai gyakorlatban az agresszív érdekérvényesítés, a nyers erő és a hatalmi fölény érvényesítése. Hszi államfő-pártfőtítká és adminisztrációja kapcsán kimutathatóan 2020 óta – a pandémia időszakától – emlegeti a nyugati sajtó és elit a farkas harcos diplomáciai (*Wolf Warrior Diplomacy*) eszközök használatát. A gyakorlat kezdetét azonban már pár évvel korábbra datálják. A farkas harcos diplomácia szakít a Teng Hsziao-ping konfrontációt, vitákat kerülő, képességeket elrejtő, együttműködő retorikájának hagyományával, konfrontatív és harcias, támogatói hangosan ítélik el a Kínával szembeni kritikákat a közösségi médiában és az interjúkban.³⁵ Emellett Donald Trump sem a megnyerő, konfrontációt kerülő retorikájáról volt ismert.

³² Mead, Walter Russell (2004): America's Sticky Power. *Foreign Policy*, 141(2), 46–53.

³³ Az Institute for Government londoni székhelyű véleményvezér think tank és a Monocle média cég közös, évente nyilvánosságra hozott szintetikus mérési indexe; elérhető: *Results for Soft Power*. [online], Forrás: monocle.com [2021. 09. 29.]; *Monocle Annual Soft Power Surveys* (British global affairs annual magazine series).

³⁴ *The Soft Power 30*. [online], Forrás: softpower30.com [2021. 09. 29.].

³⁵ Westcott, Ben – Jiang, Steven: *China is Embracing a New Brand of Foreign Policy. Here's what Wolf Warrior Diplomacy Means*. [online], CNN, 2020. 05. 28. Forrás: cnn.com [2021. 09. 29.].

(f) A *kulturális hatalomforrást* a képességek területén képviselő *értékrendszer*, amelyre állam-, intézmény- és külkapcsolati rendszer is épül, *alapvető puha hatalomforrás*. Ugyanakkor természetesen értékek nevében *kemény hatalmi fellépések is* lehetségesek. Ez a képesség egy ország/külkapcsolati szereplő teljes (civilizációs) kultúráját jelenti a tanulmány definíciója szerint, a projektálni kívánt intézményrendszertől a politikai-gazdasági-társadalmi kultúrán át az érték- és eszmerendszeréig (meghatározó ideológiáig, vallásig, filozófiáig). E képesség, miközben első megközelítésre tisztán puha erőforrásnak tűnik, kemény hatalmi befolyásolás eszközévé, okává is válhat. (Évezredek folyamán soha semmi más jegyében nem folytak olyan véres háborúk, mint ideológiák, vallások jegyében.)

Állításom szerint egy nemzetközi szereplő kulturális erőforrásainak és értékrendszerének (mint nagyhatalmi képesség) direkt külpolitikai 'exportáló' szerepénél nagyobb a jelentősége a 21. században, mint az adott civilizációt meghatározó, időnként determináló alapkarakter. E sajátossága ugyan közvetlenül nem tárgya e tanulmánynak, azonban minden értékközvetítő, átépítő misszió esetében komoly megfontolás tárgya kell(ene), hogy legyen.

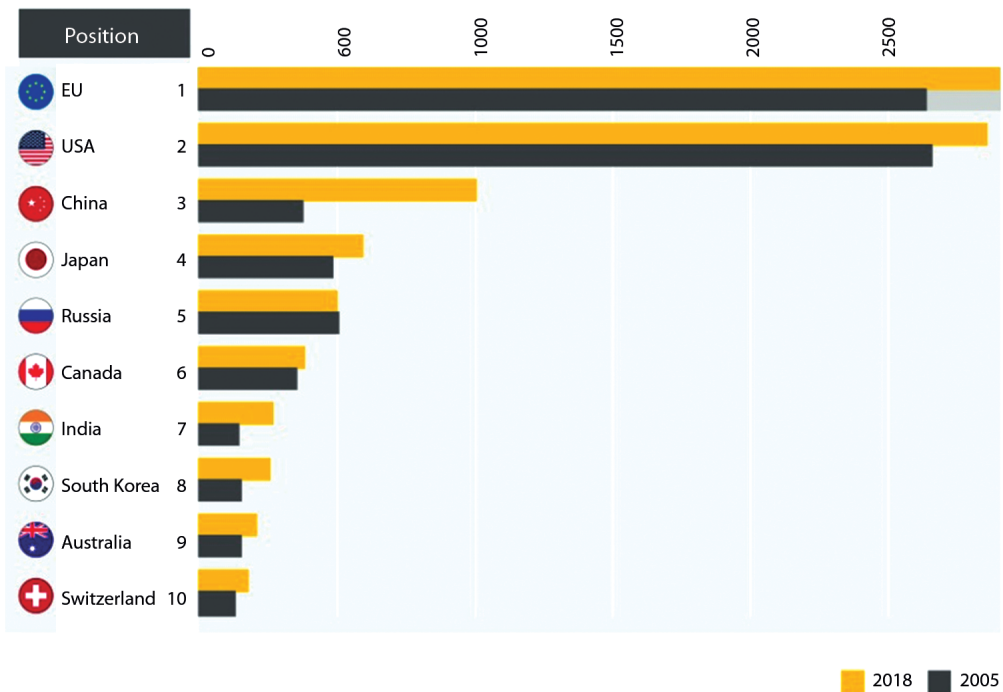
A világ három legaktívabb nemzetközi szereplője a globális kisugárzás terén: az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok és Kína

Külföldi jelenlét terén a legaktívabb három nemzetközi szereplő (ami nem azonos a legnagyobb hatásfokú külföldi jelenléttel!) az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok és Kína a világban – talán meglepő módon –, ebben a sorrendben az Elcano Global Presence Index³⁶ mérései szerint. E három hatalom közül a kétpólusú világrendszer felbomlásával az Amerikai Egyesült Államok unipoláris hatalmi helyzetbe került állam; Kína ámulatba ejtő, évtizedeken keresztül két számjegyű évi gazdasági növekedést produkáló, s egyben a világ legnagyobb populációjú tekintélyelvű állama; az Európai Unió a legtöbb föderális jellegzetességet mutató, de működésében alapvetően konföderális nemzetközi szervezet. Az adatokat 2005-től vizsgáló, az országok külpolitikai tevékenységét átfogó és multidiszciplináris módon összehasonlító első mérési rendszer, az Elcano Global Presence Index a már korábban jelettek szerint három dimenziót vizsgál: a gazdasági, katonai és puha külföldi kisugárzást, jelenléte. (Aldimenziói között nem szerepel a diplomácia, de mérése számottevő eltérést nem mutatna a puha hatalmi kisugárzás súlyában, helyzetében, szerepében.) Az európai, spanyol index az az unikumnak számító szintetikus mutató egyben, amely egyedüli politikai szereplőként/önálló entitásként méri az Európai Unió globális jelenlétét. (Valamennyi dimenziót érintő méréseit elvégzi úgy is, hogy az Európai Unió tagállamait külön-külön nemzetközi szereplőként vizsgálja.) Az index alkotói által felállított különböző dimenziók és változók hozzájárulása a globális kisugárzáshoz azt mutatja, hogy az Európai Unió külső kisugárzása, aktivitásai jobban meghatározottak,

³⁶ *Elcano Global Presence Index*. [online], Forrás: Elcano Royal Global Institute [2021. 09. 29.].

kidolgozottak voltak, mint az Egyesült Államoké 2018-ban, s közel azonosak 2005-ben. Mindez nem jelent tényleges befolyásolási hatóerőt/képességet, de informatív adat.³⁷

Az Európai Unió gazdaságilag a világ harmadik szereplője. Emellett 2016-ban közreadott kül- és biztonságpolitikai stratégiája szövegét kölcsönözve diplomáciai hálózata széles és mélyen hatol a föld minden sarkába. Szinte a föld valamennyi országa első kereskedelmi partnere és első befektetője. Uniós szinten többet fektet a fejlesztési együttműködésbe, mint a világ többi része együtt. Az is világos azonban, hogy nem használják ki teljes mértékben ezt a potenciált.³⁸ Fejlesztési együttműködése – amely változó a puha külügyi stratégiai eszközök egyik legnagyobb presztízsű, legtöbbet kommunikált eszköze – a teljes külső megjelenés 6,2%-a, míg ez az adat az Egyesült Államok esetében 2,5%, Kína esetében pedig 0,6% volt 2018-ban.

2. ábra: Az Elcano Global Presence Index Európai Uniót is elemző első 10 pozíciója (index érték)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index, Olivii – Santos Gracia 2020: 10.

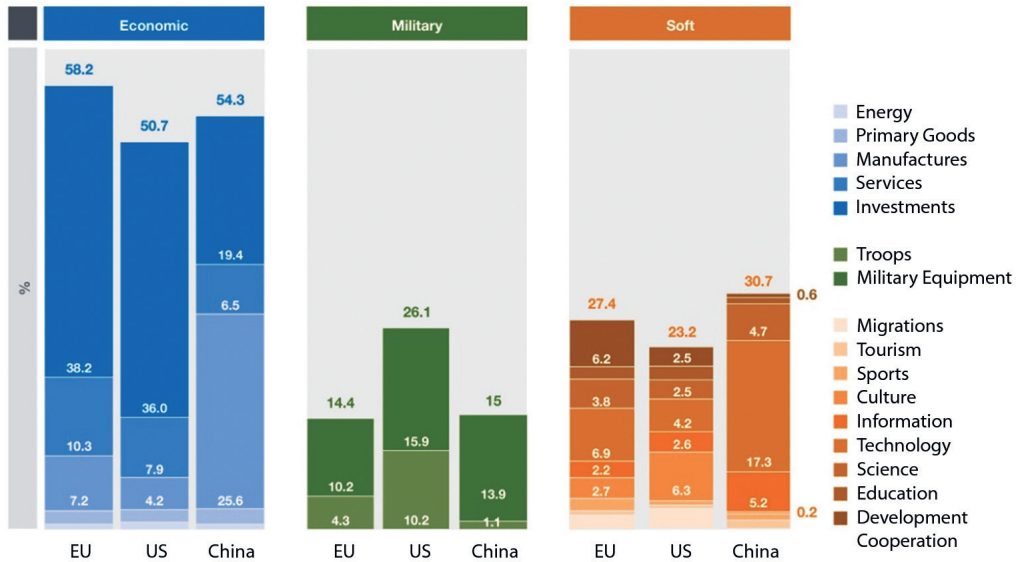
³⁷ Lásd Olivii, Iliana – Santos Gracia, Manuel (2020): *Regional or Global Player? The EU's Global Profile*. Elcano Policy Papers, April. Madrid: Elcano Royal Institute, 10.

³⁸ Mogherini, Federica (2016a): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: European Commission, 3.

Kína globális kisugárzása ugyan 2018-ban is csak harmada volt az Európai Unióénak és az Egyesült Államokénak, viszont szinte megháromszorozódott 13 év alatt. 2005-ben csak a hatoda volt a másik két nemzetközi szereplőének, s 2005-től 2018-ig pozíciót cserélt a rangsorban negyedik Japánnal.

A globális jelenlét három dimenzióban: gazdasági dominancia

Külkapcsolataik e hatalmaknak is legjellemzőbben gazdasági indíttatásúak és irányultságúak, nyersanyag és piacszerzés a cél.³⁹

3. ábra: Dimenziók és változók hozzájárulása a globális jelenléthez: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína (a teljes globális jelenlét százaléka, 2018)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index, Olivie – Santos Gracia 2020: 14.

A 2018. év adatait elemző összehasonlító 3. ábra mutatja, hogy nagyon nem meglepő módon valamennyi vizsgált hatalom külföldi jelenlétét a nemzetközi gazdasági kapcsolatok: a külkereskedelem és a közvetlen tőkekihelyezés dominálta 2018-ban is. Ezen belül az Európai Unió és az Egyesült Államok esetében a beruházások (EU 38,2%, USA 36%) uralják a külgazdasági jelenlétet, Kína esetében a gyártási export arányszáma magasabb (25,6%) a második beruházásénál (19,4%). A szolgáltatások exportjának aránya az EU esetében 10,3 %, az USA vonatkozásában 7,9 %, míg Kína tekintetében 6,5%.

³⁹ Olivie – Santos Gracia 2020: 14.

A vizsgált hatalmak hidegháborút követő pozíciójának, puha hatalmi képességeinek és aktivitásainak vázlata

Az Egyesült Államok, Kína és az Európai Unió külkapcsolatai (is) legjellemzőbben gazdasági indíttatásúak és irányultságúak. Nyersanyag- és piacszerzés a cél a fent kimutatottak szerint is. Emellett azonban mindhárom hatalom kivételesség és e kivételességből fakadó küldetés- és felelősségtudattal rendelkezik. A globalizálódó, kölcsönös függőségek által egyre inkább meghatározott világban a smart külpolitikát folytató szereplők, legyenek azok kivételesek vagy kevésbé azok, a kemény és puha hatalmi eszközeik lehető legeredményesebb, leghatásosabb kombinációjával igyekeznek együttműködni külső kapcsolataikban.

Pozíciók

Mint már említettem, a kétpólusú világrendszer felbomlásakor az Amerikai Egyesült Államok unilaterális szerepbe kerülő világhatalom lett, s a világ egyetlen „rendőre” is ezzel. Nemcsak tőle várt segítséget minden nemzetközi szereplő a szövetségesein kívül is, de a gyűlölet első számú céltáblájává (a „Nagy Sátánna”) is válhatott és vált. A hidegháborút követő euforikus érzülettel és kényszerkötelezettségekkel együtt járó unilaterális szerepből kimozdulva a világgazdasági válság óta folyamatosan megingó nagyhatalom.

A Kínai Népköztársaság és az Európai Unió regionális hatalmak a hidegháború végén. Az Európai Unió tagállamainak többsége a NATO, az euro-atlanti szövetség révén (valamint a közös gyökérből, az európai felvilágosodásból, a judeo-kereszténységéből, az ókori görög–római civilizációból eredeztethető kulturális értékészletük miatt) az USA első számú szövetségese. A Kínai Népköztársaság a Tienanmen téri események következtében éppen elveszítette azt a stratégiai szövetséget, amelyet az „imperialista Szovjetunió” ellenében kötött az Amerikai Egyesült Államokkal az 1970-es évek elején. Az alakuló új világrendben később a két központi regionális szereplő egyre többször jelenik meg globális szerepmeghatározással és ambíciókkal.

Kína több szakértő szerint „civilizáció-állammá” kezd válni ismét; az Európai Unió a legtöbb föderális jellegzetességet mutató nemzetközi szervezet, ahol azonban a tagállamok kormányközi döntéshozatala a meghatározó, s valamennyi tagállam önálló kül- és védelempolitikával rendelkezik.

A Kínai Népköztársaság a folyamatos ámulatot kiváltó több évtizedes gazdasági növekedéssel párhuzamosan elmozdult a képességek elrejtése politikájától, s egyre inkább kommunikálta magát felelős hatalomként⁴⁰ vagy globális szereplő – elsősorban kulturális – szuperhatalomként.⁴¹ Az Európai Unió elsősorban gazdasági erejére támaszkodva

⁴⁰ Jinping, Xi: *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era*. [online], Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017. Forrás: xinhuanet.com [2021. 09. 29.], 9.

⁴¹ 2011-ben, a KKP 17. központi bizottsága (tartott 2007–2012 között) egyik plenáris ülésén, amelyet teljes egészében a kultúra témájának szenteltek, a Hu Jintao-tól a pártfőtitkári tisztség átvételére készülő Hszi Csin-ping nemzeti célként nevezte meg azt, hogy „az ország kulturális szuperhatalommá váljon”. Idézi Shambaugh, David (2015): *China's Soft Power Push: The Search for Respect*. *Foreign Affairs*, 94(4), 99.

képes globális szereplőként megjelenni Federica Mogherini, akkori főképviselő egy 2016-os nyilatkozata szerint.⁴² Egy évvel korábbi interjújában szomszédságpolitikája, együttműködései, diplomáciája miatt nevezte a szervezetet szuperhatalomnak,⁴³ jóval kevesebb hitelességgel (abban az évben mindenképpen), mint gazdasági ereje, fejlesztési szerepe révén. Andrew Moravcsik egy 2010-es tanulmányában nevezte az Európai Uniót változatlan szuperhatalomnak, amely széles körű civil eszközökre építve képes hatékony hatalomgyakorlásra nemzetközi szinten is a gazdasági növekedés visszaesése és a demográfiai problémák ellenére.⁴⁴ A 2010-es évek közepétől viszont az uniónak már nem elég világszerte puha hatalmi szerepét betöltenie, nem lehet „kizárólagosan civil hatalom”, a puha és kemény eszközöket együtt, „kéz a kézben” kell alkalmaznia⁴⁵ globális stratégiája jegyében. S miközben a hatalom nyelvezetét tanulmányozza (*study the language of power*⁴⁶), védelmi, biztonságpolitikai szerepkörének javítása, bővítése során nemzetközi partnerként betöltött szerepeit is intenzívebbé és innovatívabbá kell tennie mind regionális és kétoldalú kapcsolataiban, mind testreszabott partnerségek létrehozásával az Európai Tanács által 2022-ben elfogadott védelmi *Stratégiai iránytű (EU Strategic Compass)* szerint – geopolitikai szerepe növelése érdekében is.

Kérdés, mindez azt jelenti-e, hogy a két regionális hatalom önképe a stabil, megingathatatlan padozaton álló globális szuperhatalomé.

Az Európai Unió esetében nem. A 2016-os globális stratégia sorai szerint:

„Uniónk célja, sőt létezése is megkérdőjeleződik. Mégis, mind saját polgárainknak, mind a világnak erősebb Európára van szüksége, mint bármikor korábban. Diplomáciai hálózatunk széles és mélyen hatol a föld minden sarkába. Gazdaságilag a világ harmadik szereplője, szinte a föld valamennyi országa első kereskedelmi partnere és első befektetője vagyunk. Unió szinten többet fektetünk a fejlesztési együttműködésbe, mint a világ többi része együtt. Az is világos azonban, hogy nem használjuk ki teljes mértékben ezt a potenciált.”⁴⁷

A 2016 nyarán nyilvánosságra hozott globális kül- és biztonsági stratégia több külpolitikai aktivitás terén elsőségről, de inkább jelenlétről, mint hatalomról nyilatkozik. A stratégiai terv szerint az EU közvetlen határait és a kiterjesztett szomszédságpolitikára koncentrálnak. Mérési indexek⁴⁸ azonban azt mutatják, hogy a globális jelenlét néhány tagállamra koncentrálódik, 2020-ban az első négy közreműködő tagállam (az akkor még EU-tagország Egyesült Királyság, Hollandia, Németország, Franciaország) közel 60%-át tette ki a régió külső kisugárzásának. A jelenlét továbbá nagyságrendben jelentősen eltolódott a „legközelebbi” (*closest*) (Észak-Afrika, Közel-Kelet, Kelet-Európa) és a „kiterjedt” (*extended*)

⁴² Mogherini, Federica: *EU as a Global Actor*. Speech by the High-Representative/Vice-President at the public seminar. Stockholm, 10. October, 2016b.

⁴³ Mogherini: *'The EU is a superpower'*. [online], 2015. 02. 25. Forrás: euractive.com [2021. 09. 29.].

⁴⁴ Moravcsik, Andrew (2010) Europe, the Second Superpower. *Current History*, március, 91–98.

⁴⁵ Mogherini 2016a: 4.

⁴⁶ Weiler, Joseph: Europe Must Learn Quickly to Speak the Language of Power: Part I (Interview with Josep Borrell). *Blog for the European Journal of International Law*, 2020. október 29.

⁴⁷ Mogherini 2016a: 3.

⁴⁸ Olivé – Santos Gracia 2020.

szomszédságtól (Szaharai Afrika és Közép-Ázsia) Ázsia és a Csendes-óceán, főként Észak-Amerika (legjelentősebb partner: alapvetően gazdasági, befektetési irányultság) irányába, valamint kisebb részben Latin-Amerika felé. E szerint az Európai Unió külügyi irányultsága a globális és regionális szereplő vonásait együtt mutatja. Emellett a stratégia „pragmatikusabb, kevésbé nevezhető optimistának a demokrácia terjesztése”⁴⁹ terén, mint a korábbi nyilatkozatok és a 2003-as biztonsági stratégia, a stabilitás az elsődleges jelentőségű.

A Kínai Népköztársaság államfő-pártfőtitkári kommunikációja szerint Kína esetében közelebb áll az igazsághoz a megingathatatlan, stabil globális hatalom önképe. Kína önmagáról sugárzott képének nyilvános megváltoztatása párhuzamos a 2017. évi teljes belső hatalomkoncentrációval, a „fékek és ellensúlyok” kiiktatásával. A megváltozott kínai önkép szerint a Kínai Népköztársaságnak „központi szerepet kell játszania” a világban. Hszi államelnök-pártfőtitkár 2017. októberi kongresszusi beszédéből emellett egy, a nyugatinak alternatívát kínáló, rivális globális hatalommá válás igénye is kiolvasható. Hszi Csin-ping a reform és nyitás 50. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepségen elhangzott szavai szerint: „Kína felemelkedése elősegíti a világbékét, a világnak és Kínának kölcsönösen szükségük van egymásra a prosperitás elősegítésében.”⁵⁰ Azóta elhangzott beszédei csak erősítik ezt a nyilatkozatot. S állításában a (világ)gazdaság ragadó/ragasztó jellege miatt van maradéktalanul igaza, ahogy azt a 2018. évi (amerikai–kínai) kereskedelmi háború elhúzódása és globálisá válása esetére, nemzetközi szervezetek által kidolgozott (mi lett volna, ha...) forgatókönyvek is mutatják.⁵¹

A vizsgált hatalmak értékrendszerét megalapozó alapértékek

Joseph Nye analitikus koncepciója megalkotásakor, 2004-ben a következő sorokkal értelt a puha hatalom hatásossága mellett: „A csábítás mindig hatékonyabb, mint a kényszer, és sok olyan érték, mint a demokrácia, az emberi jogok vagy az egyéni lehetőségek mélyen csábítóak.”⁵² S miközben, valóban, a nyugati világban arról folyik ádáz vita évek óta, hogy a 21. században az alapszerződéseikben, alapvető dokumentumaikban egyértelműen körülhatárolt, megnevezett alapértékek – a demokrácia, az emberi jogok vagy az egyéni lehetőségek – a liberális vagy a konzervatív értékrendszer/hagyomány részei-e, Kínában nem egészen ez a helyzet.

Melyek pontosan ezek, a nyugati világban egyértelműen, Kínában áttételesen nevesíthető alapértékek?

⁴⁹ Molnár Anna (2016): Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa. Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. *Nemzet és Biztonság*, 9(2), 75–85.

⁵⁰ *Xi Jinping's Speech on 40th Anniversary of China's Reforms*. [online], Transcend Media Service, 2018. 12. 24. Forrás: transcend.org [2022. 12. 03.].

⁵¹ Magyar nyelven több nemzetközi szervezet és vállalat adatai mellett az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) „kereskedelmi háborús” forgatókönyve látószögét és adatait kiválóan elemzi és tolmácsolja Kiss Judit 2018-as tanulmánya: Kiss Judit (2008): *Átalakulóban a világkereskedelem?* [online], Budapest: MTA KRTK Világ-gazdasági Kutatóintézet, 40–43. Forrás: mta.hu [2022. 12. 05.].

⁵² Nye 2004.

1787. szeptember 17-én a philadelphiai konvenció elfogadta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát, a modern többpártrendszerű köztársasági államforma gyakorlati kísérletének első megnyilvánulását, s az amerikai alapértékkészlet, s az *emberi szabadság, jogok, a demokrácia és individualizmus* alapszerződésbe emelésével megalapozta egyben Amerika „hitvallását”. (Lefektette továbbá a köztársaság, a föderalizmus, a hatalmi ágak szétválása, valamint a fékek és ellensúlyok rendszere gyakorlati megvalósításának alapjait.) Az amerikaiakban az ország megszületésétől egészen napjainkig létezik erkölcsi felsőbbrendűségi vagy küldetésstudat másokkal szemben.⁵³ „A locke-i liberalizmus és a republikanizmus a 18. század végén egyedi államalkotó elméletet jelentett.”⁵⁴ E küldetésstudat gyökerei azonban egészen a 17. századhoz vezetnek, a gyarmatosítás kezdeteinél keresendők. *John Winthrop* nevéhez köthető egy Máté evangéliumi idézet, a „hegyen fénylő város” („Shining City on a Hill”) beemelése az amerikai önmeghatározások körébe. A metaforát az új hazára találó puritán közösségre használta. Az amerikai küldetés – kiválasztottságtudat következő, újságírói, írói zsargonná is vált szlogenje *Abraham Lincoln*tól származik, aki 1862-ben, a polgárháború legsötétebb időszakában úgy beszélt az Amerikai Egyesült Államokról, mint amely az adott történelmi pillanatban „nemesen megőrzi vagy hitványul elveszíti” szerepét, mint „az emberiség utolsó és legjobb reménye” („We shall nobly save, or meanly lose, the last best hope of Earth”).⁵⁵ Köznyelvvé vált szóhasználat az Amerikai Egyesült Államok polgárai azon szabad individuumok, polgárok leszármazottai, akik a semmiből kezdték újra az életüket. Saját életüket újra-, országukat pedig világhatalommá építették. A populáris kultúra, ezen belül legkoherensebben talán a „vadnyugati” filmek is közvetítették ezt az egyedien amerikainak tartott, már az alkotmányban is rögzített értékrendet: az individualizmust, a szabadságvágyat, a korlátlan szabadság érzetét vagy az új szakadatlan keresését, s egyben a fair playt, a „jó” és „gonosz” küzdelmét, kivétel nélkül a jó győzelmével.⁵⁶

Az Európai Közösségek 1973-ban, állam- és kormányfői kopenhágai csúcstalálkozóját követően kiadott *Az európai identitás* című nyilatkozata az európai értékek, az *emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság* alapvető fontosságát hangsúlyozza a közösségek külkapcsolataiban. („A kilencek Európája a világ ügyeiben aktív szerepet vállalva” kívánt hozzájárulni, hogy a nemzetközi kapcsolatoknak „igazságosabb alapjai” legyenek.)⁵⁷ Az 1986. évi Egységes európai okmány preambuluma szerint a közösségek feladata, hogy

⁵³ Az Egyesült Államok 2022. évi, október 12-én közreadott nemzetbiztonsági stratégiájában megnevezett legfőbb univerzális igényű értékek a szolidaritásra épülő emberi jogok, amelyek kulcseleme a szabadság és az emberi méltóság, az egyenlőség és (a törvény előtti) egyenlő bánásmód. Az új biztonsági stratégia leszögezi, hogy az USA nem hagyhatja, hogy a jövő kiszolgáltatott legyen azok szeszélyeinek, akik nem osztják a víziót a szabad, nyitott, virágzó és biztonságos világról, egyben azonban a globális biztonság érdekében nem érzi szükségszerűnek minden autokrácia demokráciává alakítását. (*National Security Strategy*. Washington, D.C.: The White House, 2022, 8–9.)

⁵⁴ Magyarics Tamás (2010): Az amerikai külpolitikai önkép és a hidegháború logikája. *MKI-tanulmányok*, 4(1), 1–13.

⁵⁵ Lincoln, Abraham: *Annual Message to Congress. December 1, 1862*. [online], Abraham Lincoln Online. Speeches & Writings. Forrás: abrahamlincolnonline.org [2021. 09. 29.].

⁵⁶ Kifejtő elemzés erről Magyarics Tamás (2012): Állandóság és változás az Egyesült Államok külpolitikai identitásában és eszköztárában. *MKI-tanulmányok*, 6(3), 1–24.

⁵⁷ *Declaration on European Identity*. [online], Bulletin of the European Communities. December 1973, No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 118–122. 118. Forrás: cvce.eu [2022. 12. 05.].

a *demokrácia, a jog, valamint emberi jogok* tiszteletben tartása érveit hangsúlyozza a nemzetközi béke és biztonság megőrzése érdekében. Az Egységes európai okmány az értékek érveinek kifejezésre juttatását, a 2009 decemberében életbe lépett lisszaboni szerződés pedig azon értékek előmozdítását hangsúlyozza, amelyen az EU alapul (demokrácia, az emberi jogok, alapvető szabadságjogok és jogállamiság). Jan Manners 2002-ben publikált tanulmányában kimutatta, hogy az Európai Unió *alapvetően 5, már az alapító okmányokban is szereplő alapelvet: a békét, a szabadságot, a demokráciát, a jogállamiságot, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását* igyekszik területén kívül is képviselni, illetve terjeszteni.⁵⁸ Később 4 *kisebb – másodlagos fontosságú – alapelvvel* bővültek az alapító szerződésekben is szereplők, ezek a *szociális szolidaritás, a diszkrimináció tilalma, a fenntartható fejlődés és a jó kormányzás*.⁵⁹

Kína alapértékeinek megnevezése dokumentumelemzéssel kevésbé lehetséges. Ahogy Salát Gergely is felhívta erre a figyelmem a vele készített interjúban,⁶⁰ nem az alapszerződések, nyilatkozatokból kell kiindulni, ha kínai alapértékeket akarunk meghatározni. (Azonnali válaszként 2021 nyarán egy nagynevű sinológus sem tudta, hogy létezik-e az a kifejezés kínai nyelven, hogy „alapérték”. A politikai nyelvezetnek akkor még nem volt része.) A mindennapi élet részét képezik a közösség (családi alapú kollektívizmus), a rend, a hierarchia, a tekintély tisztelete, az önkorlátozás és gyarapodás mint értékek.

Történetileg a nyugati *emberi jog, demokrácia kifejezések is jóval később jelennek meg*, mint a mai euro-atlanti államokban. Az „emberi jog” kifejezést akkor alkották meg, amikor az ENSZ alapokmányát fordították kínaira az 1940-es években. A demokráciára szó sem létezett a 20. század elejéig. Ma már nyugati hatásra használják ezeket a fogalmakat. A Kínai Népköztársaság alkotmánya szerint a Kínai Népköztársaság „népi demokratikus diktatúra”, vagyis szerepel benne a demokratikus szó. Egy 2000-es évekbeli alkotmánymódosítással az emberi jogok védelme is bekerült az alapszerződésbe. Létezik egy, az univerzálisnak tekintett, s Kína által elfogadott és elvben gyakorolt értékeket is tartalmazó lista, amely az alapvető (*core*) szocialista értékeket sorolja fel.⁶¹ *A kínai alkotmányban és politikai kommunikációban szerepelnek a béke, szabadság, demokrácia kifejezések, de teljesen mást értelemben, mint nyugaton. Az ellentét nem a nyelvi megfogalmazásban tapintható ki „Nyugat” és Kína között, hanem a gyakorlati értelmezésben.* Megjelent olyan kifejezés is a kínai politikai nyelvezetben, amelyet „rule of law”-ként szoktak fordítani, de speciális kínai tartalommal, nem sok köze van a nyugati fogalomhoz. A „rule of man”

⁵⁸ Manners, Jan (2002): Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 242.

⁵⁹ *Lisszaboni szerződés. Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról.* [online], Az Európai Unió hivatalos lapja, 2007. 12. 17., 11. Forrás: publications.europa.eu [2021. 09. 29.].

⁶⁰ Szakértői nagyinterjú Salát Gergely sinológussal. Felvétel: 2021. július 21. Budapest, Tulipán bizstró.

⁶¹ Ezek az alapvető szocialista értékek hivatalos lista szerint a prosperitás, demokrácia, civilizáltság, harmónia, szabadság, egyenlőség, igazságosság, joguralom, patriotizmus, dedikáció, integritás, barátság. Lásd *Graphic: China's Core Socialist Values.* [online], 2013. 12. 25. Forrás: en.people.cn [2022. 12. 07.].

kínaiakra alkalmazott nyugati kifejezést maguk a kínaiak nem használják, de abból a szempontból indokolt a használata, hogy Kínában, általánosságban, az előre lefektetett szabályok (*rule of law*) helyett inkább a tekintélyszemélyek eseti döntéseiben bíznak (*rule of man*). Ugyanakkor ez is változóban van, a modernizációval egyre inkább előtérbe kerül a „rule of law”-nak is fordított „fazhi”, amelyre a „rule by law” kifejezés lenne a helyes, vagyis a politikai vezetők előre lefektetett szabályokkal „operálnak” döntéshozatalaik során. Ahogy a legfőbb kulturális-társadalmi mozgóerő ma is a stabilitás ugyan, nem a fejlődés, de a stabilitást a fejlődés biztosítja, s ha a fejlődés megállna, a stabilitás is nem csak meginogna, hanem megroppanna.

Az alapértékek promótálása a nyugati puha hatalmi befolyásolás része, Kína esetében belső használatra szántak, illetve szándék általuk a nemzetközi normákhoz való alkalmazkodás jelzése is. Az univerzálisnak nevezett értékek vonatkozásában vannak esetek, amikor azok hangoztatása kínai részről látszólagos, tartalom nélküli, vannak esetek, amikor más értelműek, s vannak, amikor valóban adaptáltak az értékek.

A mintaként szolgáló értékrendszerek forrásai, jellegzetességei

Több ideológia, eszmerendszer terjesztése, közvetítése puha hatalmi erőforrássá válhat egy-egy külpolitikai smart hatalmi stratégiában. Ilyen az univerzalisztikusnak tartott, individualizmuson, emberi szabadságon és jogon, demokrácián és piacgazdasági szemléleten alapuló amerikai értékrendszer. Ilyen az európai – az amerikaival azonos alapú – értékalapú befolyásolás civil politikája. Ilyen továbbá a kivételesség tudatával fűszerezett béke és harmónia kínai sugárzása is (harmonikus világ és társadalom doktrínái), valamint a kínai császárság hódoltsági ajándékrendszerének működési mechanizmusához visszavezethető/visszavezetett kölcsönösséget, bizonyos függetlenséget biztosító gazdasági kapcsolatok.

A más országok számára mintaként szolgálható értékrendszer forrásai Kína esetében több ezer évre nyúlnak vissza: Konfuciusz és tanítványai tanaiig, valamint a hódoltsági ajándék (*tributary*) rendszerhez, a „Középső Birodalom”, a császári Kína kétezer éven át működő külkapcsolati és kereskedelmi hálózatáig. Az Amerikai Egyesült Államok esetében az értékrendszer forrása a nyugati – európai (angol, francia, német) – felvilágosodás. Az Európai Unió esetében az először biztonsági célzatú integráció kezdete a második világháborút követő évekre esik, értékrendszere azonban visszanyúlik a görög városállamok időszakáig.

A dolgozat állítása szerint az állami struktúra és kultúra is nagyban megszabhatja és történelmileg megszabta a külügyi és (kül)gazdasági viszonyrendszereket is. Kínával ellentétben az Amerikai Egyesült Államok, a modern kori Európa, a Pax Americana államközi szövetségesi rendszere, valamint az Európai Unió és elődszerveződései egy gyökérből táplálkoznak: valamennyi az európai felvilágosodás érték- és eszmerendszerén alapul, amely táplálkozik az antik görög intézményszervezési és államfilozófiai gyakorlatból.

2. táblázat: Az antik görög, a császárkori kínai, a modern európai és az amerikai államközi rendszer összehasonlítása az alkotmányos struktúra és az alapintézmények szerint

Alkotmányos struktúra	Ókori görög poliszok	Császárkori Kína	Modern Európa	Amerikai Egyesült Államok
1. Az állam morális célja	A <i>bios politikus</i> gyakorlása	Kozmikus és társadalmi harmónia	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása
2. A szuverenitás rendező elve	Demokratikus szuverenitás	Rendezett egyenlőtlenség	Liberális szuverenitás	Liberális szuverenitás
3. Rendszerszintű normák az igazságszolgáltatáshoz	Bizonyító igazságszolgáltatás	Rituális igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás
	Államközi választott bíróság	Hódoltsági ajándékrendszer	Szerződéses nemzetközi jog és multilaterizmus	Szerződéses nemzetközi jog

Forrás: a szerző szerkesztése apró módosítással Zhang, Yongjin (2001): System, Empire, State in Chinese International Relations. Review of International Studies, 27, 57. alapján magyar nyelven: Eszterhai Viktor (2017–18): A guanxi múltja, jelene, jövője – egy alternatív kínai külpolitikai modell. PhD-értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 106.

Két „birodalom” civilizációs különbségeit mutatja a Pax Sinica és a Pax Americana intézményesült kultúráit összetartó/jellemző egyedi sajátosságok összehasonlítása a 3. táblázatban. A Pax Sinica kétezer éves időszaka a császárkori Kína külkapcsolati és -kereskedelmi hálózatával, a hódoltsági ajándékrendszerrel fémjelezhető. Felbomlása a 19. századi ópiumháborúhoz, a „megaláztatás évszázadának” kezdetéhez köthető. A Pax Americana intézményi és értékrendszere az Amerikai Egyesült Államok 20. századi világgazdasági primátusát biztosította.

3. táblázat: A kínai hódoltsági ajándékrendszer és a Pax Americana összehasonlítása

Kínai hódoltsági „ajándékrendszer”	Pax Americana
Sinocentrizmus	Amerikai kivételesség
Civilizációs nagyság	Nemzeti nagyság
Hierarchia/egyenlőtlenség	Hegemónia/vezetés
Azonosságérzet a kultúra alapján	Azonosságérzet politikai-ideológiai alapon
Jótekonyság/elnyomás hiánya	Jóindulatú hegemónia/közjavak
Diplomáciai rituálék: – Követjárás – Hódoltsági leborulás – Beiktatási	Diplomáciai rituálék: – Állami látogatások és csúcstalálkozók – Éves emberi jogi jelentések – Elismerés
Belföldi-nemzetközi nexus: az Ég fia	Belföldi-nemzetközi kapcsolat: a szabad világ vezetője

Forrás: a szerző szerkesztése apró módosítással Khong, Yuen Foong (2013): The American Tributary System. The Chinese Journal of International Politics, 6(1), 15, magyar nyelven idézi: Eszterhai 2017–2018 alapján

A két intézményesült civilizációs kultúra intézményei a kínai császársági központú hódoltsági ajándékrendszer és a Bretton Woods-i intézményrendszer. A tributary (hódoltsági ajándék) rendszer hálózata olyan kötőerőt biztosított, hogy a kulturális fölényrel vezető birodalom mellett a hódoltaknak („barbároknak”) saját területükön függetlenséget, kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatokat biztosított, védelmet nyújtott.⁶² Egyben azonban a kínai császárság, a Középső Birodalom biztonságát, gazdasági és kulturális dominanciáját is biztosította a régióban. Az Amerikai Egyesült Államok a Pax Americana részét képező Bretton Woods-i rendszer (1946-tól) több mint háromnegyed évszázada tartó nemzetközi gazdasági primátusa, intézményei révén monetáris és általában külgazdasági világvezető.

Az alábbiakban – természetesen messze a teljesség igénye nélkül – felvázolom azokat a további, s elsősorban nem történelmi kulturális jegyeket, amelyek civilizációs összekapcsolódást vagy különbözőséget feltételeznek az Egyesült Államok, az Európai Unió és Kína vonatkozásában.

4. táblázat: Kulturális és társadalmi jellegzetességek komparativizmusa: Kína, USA, EU

Kategóriák:	Kína	USA	EU
A társadalom legmeghatározóbb alapegysége	közösség	egyén	egyén (és közösség)
Közhatalom	tekintélyuralom (rule of man)	joguralom (rule of law)	joguralom (rule of law)
Hatalom gyakorlása	osztatlan államirányítási hatalom	demokratikus intézményrendszer és hatalom	föderális (egyhangú) és konföderális (jellemzően) hatalomgyakorlás
Állam jellege	civilizációs állam	nemzeti állam	nemzetállamok szövetsége
Kollektív azonosságtudat	civilizációs	nemzeti	nemzeti-szövetségi
Államigazgatás és üzleti élet alapelve	hűség	elszámoltathatóság	elszámoltathatóság
Emberi jogok	alapvető szükségletek	bill of rights	bill of rights
Nemzetközi biztonsági szövetség irányelve	kooperatív biztonsági stratégia = 'harmonikus világ'	kollektív biztonság	kollektív biztonság
Katonai stratégia	nyílt összeütközés kerülése	frontális támadás	frontális támadás
Jellegzetes intellektuális sport	veicsi területfoglalás (bekerítő) táblajáték	sakk	sakk

⁶² A „barbárok” istenségnek kijáró tiszteletet voltak kötelesek kifejezni leborulással és bizonyos időközönként ajándék átadásával; valamennyi ide érkező delegációtól is ezt követelte meg a Középső Birodalom (császári Kína). Arról, hogy ezt hogyan értékelték a 19. századi, először közeledni, kereskedni, diplomáciai kapcsolatokat fejleszteni kívánó felvilágosult európai britek – akik szintén barbárokként, „nyugati barbárokként” említődnek a Kínai Mennyei Birodalom feljegyzéseiben –, arról Lord Amherst 19. század eleji kínai útja tanúskodik, aki megtagadta a tradicionális szertartást, s ezzel meghíusult a diplomáciai-kereskedelmi kapcsolat(fejlesztés) a két terület között. (Bővebben Kissinger, Henry [2014]: *Kínáról*. Ford. Magyarics Tamás. Budapest: Antall József Tudásközpont.)

Kategóriák:	Kína	USA	EU
Puha hatalmi befolyásolás legmeghatározóbb eszköze	nem digitális konnektivitás	digitális konnektivitás	normatív konnektivitás
Legfőbb politikai-társadalmi mozgó elv	stabilitás és (fejlődés)	fejlődés és biztonság	fejlődés és (biztonság)

Forrás: a szerző szerkesztése

Jellemző puha hatalmi eszközök

Ha azt vetjük össze, hogy az egyes hatalmak milyen puha hatalmi eszközöket használnak, illetve *milyen puha hatalmi területeken aktivizálódnak, a területek többségében nincs nagy különbség: klasszikus és szakdiplomáciai bi- és multilaterális kapcsolatok, fejlesztéspolitikák, gazdasági asszisztencia, segélyek, kedvező elbírálású hitelek, befektetések.*

A leginkább *puha hatalom, az Európai Unió* külső szakpolitikája nyolc területe közül hét és fél esetében smart külpolitikai stratégiájában egyértelműen puha hatalmi eszközöket használ. (Az Európai Unió az integráció kezdeteitől gazdasági külkapcsolatait puha hatalmi kapcsolatépítő elemeknek tekinti, civil erőnek, amelyek a későbbi nyilatkozatokban a puha és normatív erő kifejezések szinonimáiként szerepelnek. Az integráció bővülésével párhuzamosan egyre inkább normatív, értékközvetítő (demokráciát, emberi jogokat közvetítő) szerepű hatalmi erőként definiálja önmagát, de e normatív szerepet nem különíti el puha hatalmi önmeghatározásaitól. A nyolc külső szakpolitika a kereskedelempolitika; a fejlesztési együttműködés; a humanitárius segítségnyújtás; a gazdasági, pénzügyi, műszaki együttműködés (gazdasági asszisztencia); a bővítési folyamat, a társulási szerződések (például Európai Gazdasági Térség vagy Európai Szomszédságpolitika); diplomáciai kapcsolatok; valamint a közös kül- és biztonságpolitika. A biztonságpolitika védelempolitikai szála tér ki (részben) a sorból. A katonai fellépések azonban többnyire vagy az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében, multilaterálisan vagy a NATO szövetségében valósultak meg (ahol állami szerepkörben pár tagállam számít versenyképesnek). E másodlagos szerepkörből való kimozdulást célozza elősegíteni az EU első, 2022 márciusában elfogadott védelmi és stratégiai fehér könyve, az azóta a főképviselő több nyilatkozatában hivatkozási alappá vált *Stratégiai iránytű (EU Strategic Compass)*.

Az Európai Unió *semmilyen más entitáshoz nem hasonlítható értékexportáló szerepet játszik bővítéspolitikája révén.* Ugyanakkor az *egyedülálló hatalomnak* nevezhető abban a tekintetben is ezáltal, hogy a bővülő Európai Unió *területe növekszik, s hatása nem egyirányú (a-ból b-be), hanem kölcsönös egymásra hatások érvényesülnek.* Külön érdemes megemlíteni a *partnerségek* kiterjedt hálózatát. E partnerségek vonatkozásában a közösség identitásalkotó elemeként funkcionáló európai értékközvetítő szerep (a demokratikus intézményrendszer, jogállamiság kiépítésének támogatása és az egyetemes emberi jogok védelme) külső szakpolitikái normatív alapjává vált. A területnövelő, valamint érték-/normahonosító bővítési folyamattal párhuzamosan egyre inkább egyfajta jóra törekvő erőként (*force for good*) vagy normatív (itt a civil/puha/normatív jelzők egymás helyettesítői) hatalomként határozta meg önmagát. A szűk értelemben vett normatív

(értékelexportáló) szereptől való elmozdulást a 2016. évi kül- és biztonságpolitikai stratégia tette nyilvánvalóvá. Az EU külügyi és biztonságpolitikai *főképviselei nemzetközi mediátori* szerepe emellett számottevő. (Legjelentősebb szerepet talán az iráni nukleáris atomprogram-tárgyalásoknál játszottak.)

Az unilaterális szerepből folyamatosan veszítő *Amerikai Egyesült Államok* puha hatalmi eszköztára szinte azonos az Európai Unióéval, a hangsúlyokban viszont van eltérés. *A bi- és multilaterális diplomáciai kapcsolatok, a partnerségek, valamint a politikai felsővezetők (elnökök, külügyminiszterek) békekoordinátori szerepe* meghatározó. (Ezúttal az uniós főképviselelő és a világegyeztető állam politikai felsővezetők közötti különbség miatt nem a mediátori, hanem a békekoordinátori szerep megnevezés a megfelelő.) Emellett Condoleezza Rice külügyminisztersége, a második Bush-adminisztráció ideje alatt a más országok demokratizálását, felelős nemzetközi szereplővé alakítását célzó nemzetépítés politikája a *people-to-people* kommunikáció és diplomácia eszközeit célozta alkalmazni a transzformációs diplomácia programja keretében. Az Obama-adminisztráció első ciklusában, *az innovációt és beruházást ösztönző partnerségek révén, a konnektivitás szakkifejezést fedő csere-, segítő és célzott munkaprogramok létrehozásával, műsorszórással, az „internetszabadság” jegyében (ingyenes) internet-hozzáférés biztosításával egy új nyilvános diplomácia átmeneti megerősödése* figyelhető meg az államközi kapcsolatok mellett *a külföldi fejlesztések és diplomácia keretében* vagy *mezsgyéjén*. A világ legnagyobb katonai arzenálja birtokában, a legtöbb külföldön állomásozó csapatot magáénak tudó, a világon legtöbb külföldi katonai akciót végrehajtó hatalomként emellett *Robert Gates védelmi miniszteriuma két elnökön, a jelzett két elnöki cikluson keresztül is igyekezett puha hatalmi befolyásgyakorlással a hadseregek közötti kapcsolatokat, valamint a katonaság katasztrófa-elhárítási szerepét erősíteni, s komoly lépéseket tett a külügyi tárca befolyása erősítéséért, köztük költségvetési erőforrásai növeléséért.*

A *Kínai Népköztársaságnak* belső fejlődéséhez békés nemzetközi környezetre volt és van szüksége. *Bi- és multilaterális diplomáciai kapcsolatai, valamint partnerségei keretében Kína stratégiai partnerségekre törekszik, aktívabb részvételre a nemzetközi szervezetek munkájában, szövetségek építését és multilaterálisabb diplomáciát* ambicionál kommunikációja szerint, kivéve a *Dél-kínai-tenger szigetvitáit* illetően, ahol az esetek többségében eddig vagy ignorálta nemzetközi döntéseket, vagy *ragaszkodott a kétoldalú tárgyalásokhoz*. A Kínai Népköztársaság emellett – a globalizáció és a piaccgazdasági nemzetközi együttműködés legfőbb hirdetőjeként egyben – puha hatalmi fókuszú kommunikációját, stratégiáit, doktrínáit, programjait folyamatosan, évtizedekre nyúlóan építi-építheti államhatalmi működési struktúrája és mechanizmusa következményeként. Igaz ez a harmonikus világ doktrínájától a felelős nemzetközi hatalmi szerep és az Új Selyemút programján keresztül a Made in China technológiai fókuszú iparpolitikai és fejlesztési tervig.

A diplomáciának valamennyi vizsgált hatalom esetében a fent említetthez hasonlóak a jellemzői. Kínának klasszikus politikai kapcsolatai mellett (és elsősorban) a fejlődők vezetőjeként *a harmadik világ országaiban az úgynevezett győztes-győztes (win-win), gazdasági fókuszú együttműködések (beruházások, fejlesztések) révén javult az imázs, nőtt a politikai befolyása, miközben gazdasági haszonra is szert tett*. Emellett a Bretton Woods-i nemzetközi intézményrendszer alternatívájaként/riválisaként/kiegészítőjeként pénzügyi,

valamint gazdasági – politikai nemzetközi, regionális szervezeteket épít. Ezek az intézményesült társulások a kezdeti, kiépülés időszakát jellemző puha hatalmi kommunikációt követően azonban puha és kemény hatalmi szerepet is játszhatnak. (Kizárólag olyan intézményesült társulások esetében lehet[ne] biztosított azok egyértelműen puha hatalmi jellege és szerepe, amelyeknek *szabad, független és egyenlő jogkörrel rendelkező részese minden, bármilyen szempontból érintett nemzetközi szereplő*, a működési elvük pedig nem demokratikus, hanem kanti értelemben vett köztársasági.⁶³)

A *politikai eszmék és értékek közötti jelentős különbségek* a demokrácia exportját többnyire egyediségükből következő kötelességnek érző *fejlett világ országaival szemben* Kína külkapcsolataira is hatással vannak. A különbségek kulcsszavaiként elsősorban a rendszer autoriter jellegét, a demokrácia hiányát, más értelmezését⁶⁴ és az emberi jogokkal kapcsolatos hiányosságokat lehet/szokás említeni. Az Egyesült Államok Kína gazdasági erejét is kemény hatalmi expanzióként értékeli többnyire. Nem véletlen, hogy a fejlett világ országaiban a 2000-es évektől a 2010-es évek végéig sokkal inkább kultúrája révén, a kulturális diplomácia eszközeivel próbált vonzóvá válni. *A fejlődő országoknak és a Nyugatnak szóló puha hatalmi kommunikáció kettőssége* alakult ki. Míg Kína vonzásosoffenzívájának (*charm offensive*) célja átfogó befolyásának, *hatalmának megerősítése a fejlődő országokban a fejlesztési modellen, támogatáson, beruházáson, hagyományos kultúrán, külpolitikán és másorszóróráson keresztül*, addig *a nyugati országokban védekező narratívát* használ. Egyes elemzők szerint a nye-i koncepciót kiegészítve, amely arra fókuszál, hogyan kösünk magunkhoz másokat, hogy kövessék a befolyásoló ajánlásait (*how to get others to do your bidding*), a kínai puha hatalom esetében annak védelmi használatát is ki kell emelni. A kínai puha hatalom *e védekező alternatív megközelítése* többnyire *médiaügynökségek akvizíciója* révén, valamint *kínai vállalati tulajdonú szórakoztató- és játékiparon keresztül* valósul meg.⁶⁵

Zárógondolatok

A nemzetközi államközi/politikai entitások közötti kapcsolatok vizsgálatakor különösen fontos kiemelni, hogy a puha hatalom a kormányok számára nehezebben kezelhető eszköz, mint a kemény hatalom. A kemény erő hatása gyors, a puha erőé lassú. Így stratégiai prioritássá vagy hangoztatott domináns eszközzé legtöbb esetben akkor válik, amikor

⁶³ „A demokratikus államforma a szó tulajdonképpeni értelmében szükségszerűen despotizmus, hiszen olyan végrehajtott hatalmat hoz létre, melynek keretein belül mindenki mások fölött, ill. esetlegesen másokkal szemben döntési joggal rendelkezik”. Immanuel Kant [1795] (1971): *Az örök béke*. Ford. Babits Mihály. Bukarest: Kriterion, 183. Bővebb kifejtés: Pál Melinda (2021): *A puha hatalmi gondolkodás és befolyásolás ideológiai előfutárai*. *Nemzet és Biztonság*, 14 (4), 118–120.

⁶⁴ Hszi Csin-ping államfő-pártfőtítkár a Kínai Kommunista Párt 20. kongresszusán, 2022. október 16-án elhangzott munkabeszámolójában a demokráciát közösségi szintű önkormányzásként jellemzi, amelynek konzultatív jellege meghatározó, az egyes szervezetek, közösségek, intézményi konzultatív platformok bevonásával. (Az elsődleges szintű pártszervezetek vezetése emellett meghatározó.) (Xi Jinping [2022]: *Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects*. Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China. October 16, 2022. 32–33.)

⁶⁵ Yıldırım, Eliküçük Nilgün – Mesut, Aslan (2020): *China’s Charm Defensive: Image Protection by Acquiring Mass Entertainment*. *Pacific Focus*, 35(1), 141–171.

az országról/hatalomról kialakult képet kívánják javítani morális hatalomvesztés esetén vagy presztízsnövelés céljával. Az egyetlen kivételt a legtöbb föderális jellegzetességet mutató nemzetközi szervezet, az Európai Unió és elődszerveződései jelentették a 2010-es évek végéig. Bővítési politikája révén a közel azonos kulturális/civilizációs/értékrendbeli gyökerekkel rendelkező csatlakozó országok (részlegesen) áhított normakövetésével növelte területét s belső piaci terét. S ezzel semmilyen más nemzetközi entitáshoz nem hasonlítható értékeexportáló szerepet játszott és játszik. Szomszédsági, partnerségi politikáival pedig globális jelenlétét növelte olyannyira, hogy az országok külpolitikai tevékenységét átfogó és multidiszciplináris módon összehasonlítható első index, az Elcano Global Presence Index fent említett mérései szerint a külföldi kisugárzás, *jelenlét* (nem hatóerő) terén világszerte. E partnerségek vonatkozásában a közösség identitásalkotó elemeként funkcionáló európai értékközvetítő szerep (a demokratikus intézményrendszer, jogállamiság kiépítésének támogatása és az egyetemes emberi jogok védelme) külső szakpolitikai normatív alapjává vált. Mindeközben a 2016 nyarán publikált kül- és biztonságpolitikai stratégiája tanúsága szerint is az EU tisztában van valóságos befolyásoló képessége, hatóereje komoly korlátaival.

Globalizálódott és interdependenciák által átszöött világunk, amelyet alapvetően a nyersanyag- és piacszerzési vágy mozgat, egyrészt átítatódott a béke és biztonság légkörének, megélésének igényével, másrészt az új fegyverkezés korszakaként is jellemezhetünk. A puha hatalmi külpolitika motivációja *vagy mások magunkhoz kötése*, vagy egy *negatív kép ellensúlyozása*. Mások magunkhoz kötése offenzív politika, a negatív kép ellensúlyozása defenzív politika.

Az Amerikai Egyesült Államokban nem hozta, de nem is hozhatta meg rövid távon az eredményt a Condoleezza Rice vezette Külügyminisztérium nemzetépítés (felelős demokratikus kormányok számának bővítése) jegyében zajló *transzformációs diplomáciája*, amelynek alapcéljává vált a *person to person kommunikáció: a befolyásolás személyes és internet közvetítette útja*. Az Amerika-kép átalakítását, nemzeti márkaépítést, egy kevésbé tolaakodó hegemon kép kialakítását (is) célzó (Hillary) clintoni *új nyilvános diplomácia* kulcsfogalmává a *konnektivitás* vált. Alapjai a *digitális eszközök, az ingyenes internet-hozáférés biztosítása és a világ legjelentősebb információtechnológiai vállalatok tömörülése, a GAFAM bevonása a kapcsolatépítésbe* (piacot is szerezve ezzel a vállalatoknak). A hatás szintén a megfelelő hatásküszöb alatt maradt. A mindkét válságkezelő adminisztrációban védelmi miniszteri posztot betöltő Robert Gates puha hatalmi kísérletei, *a katonai puha erőforrások (hadseregek közötti együttműködés), valamint a külügy bevonásával nyilvános diplomáciai eszközöket is alkalmazó politikái* az aszimmetrikus háború időszakában nem igazolódtak vissza a bekövetkező radikális események tükrében. Az okok elsősorban a megvalósítási, folyamatidő rövidségében, a rossz tapasztalatokban és a célszemélyek távoli történelmi, kulturális, társadalmi, vallási (tehát civilizációs) jellemzőiben keresendő a tanulmány állítása szerint. A Kínai Népköztársaság nagy puha hatalmi nemzetközi projektjéről, a hálózatépítő és infrastrukturális beruházásokat végrehajtó Egy övezet, egy út kezdeményezéséről sokan állítják, hogy a legsebezhetőbb országoknak nyújtott hitelek „adósságkolonizációt”, „adósságcsapda-diplomáciát” eredményeznek. Az Egy övezet, egy út kezdeményezés fejlesztési hitelezéseit mind modern kori gyarmatosításként, mind

a fejlődés alapindikátoraként lehet értelmezni (öngerjesztő módon elindíthatja a gazdasági növekedés dominószerű mechanizmusát). Befolyásnövekedést biztosan jelent, ragadó, ragasztó hatása biztosan van.

Valamennyi vizsgált hatalom kivételesség- és küldetésudattal rendelkezik. Az Európai Unió 2003-as biztonsági stratégiája kifejezését kölcsönözve valamennyi hatalom a „világ javát szolgáló csodálatos erő” (*formidable force for good in the world*) jegyében és kommunikációjával lép fel puha hatalmi aktivitásai során. Donald Trump egyszer az Egyesült Államok legújabb repülőgép-hordozójára a százezer tonna diplomácia metaforát használta ugyanakkor.⁶⁶ A tengeri haderő e bárhol bevethető megtestesülése/eszköze a hatalom és befolyás fokmérője a világon. Az atombombához hasonló státusszimbólummá vált, meggyőző erejéhez valóban kevés kétség férhet.

Az információs társadalom korában a kényszerítő erő hagyományos eszközei (katonai, gazdasági) mellett olyan új fegyvernemek is küzdelembe lépnek, amelyek a big data kommunikáció adta lehetőségekkel élnek. Ilyenkor azonban, a tapasztalatok azt is mutatják, hogy a puha hatalom gazdasági eszközei mellett a diplomácia – a hagyományos és nyilvános diplomácia eszközei egyaránt – jelentős szerepet kell hogy kapjanak a megannyi „világ javát szolgáló csodálatos erő” nemzetközi interakcióiban. Nem feledve kapcsolataik során a hagyományos, államközi diplomácia szerepét, lehetőségeit.

Mind Kína, mind az Egyesült Államok részéről több éve hivatalosan felvállalt kétoldali kapcsolat a több dimenziójú *strukturális rivalizálás*.⁶⁷ *Ebben a nemzetközi környezetben a mára hagyományossá vált nemzetközi informális és formális csúcstalálkozók és konferenciák, az önkéntességen alapuló külpolitikai együttműködések során felértékelődik Joseph Nye háromdimenziós sakkjátzsma metaforája harmadik dimenziójának jelentősége. Globális kihatású és jelentőségű ügyek, kihívások, programok nemzetközi napirenden tartása vált puha hatalmi központi prioritássá meghatározó hatalmak biztonságpolitikai stratégiájában,*⁶⁸ munkatervében.⁶⁹ Nemzetközi együttműködést igénylő kihívássá vált a globális fellendülés lassulása, a gazdasági olló szélesebbre nyílása (a szegénység növekedése), az élelmiszer-biztonság, a Fenntartható Fejlesztési Célok elérésének lassulása. Első számú, néven nevezett próbatételek mind nemzetek számára, mind globálisan az e visszaeséseket nem kis részben kiváltó pandémia és klímaváltozás, valamint a globális felmelegedést érintően az energiapolitika. (Az energiapolitika, a fosszilis energiahordozók kiváltásának

⁶⁶ Információ: Szenes Zoltán a Magyar ENSZ Társaság közgyűlésén *A globális fegyverkezési verseny új szakasza és Magyarország* címmel 2017. május 23-án elhangzott prezentációjából.

⁶⁷ Első deklarációk: *National Security Strategy of the United States of America*. [online], The White House, Washington D.C., 2017. 12. Forrás: trumpwhitehouse.archives.gov [2021. 09. 29.]; *Factbox: Key Details from Fifth Plenum of China's Communist Party*. [online], Reuters, 2020. 10. 29. Forrás: reuters.com [2021. 09. 29.]; Magyarul bővebben összegzi és hivatkozik: Csiki Varga Tamás – Tálás Péter (2022): Erő és diplomácia – az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában. *Nemzet és Biztonság*, 16(1), 23–24.

⁶⁸ Az Egyesült Államok 2022. évi októberi nemzetbiztonsági stratégiája, miközben hatalmilag Kínát tekinti az ország legjelentősebb geopolitikai kihívójának, „a legnagyobb, potenciálisan létező” és „egzisztenciális kihívásként” az éghajlatváltozást nevezi meg, és nyitott „a nagy kihívások megoldását célzó közös munkára”, együttműködésre Kínával. (*National Security Strategy*, 2022: 23, 27.) Az államfő-pártfőtítkár a párt már citált, 2022. októberben tartott 20. kongresszusán elhangzott munkabeszámolója szerint az ökológia és a környezet védelme, valamint egy együttműködésen, részvételen és megosztott elnökökön alapuló szociális kormányzási rendszer elengedhetetlen. (Xi Jinping 2022: 9–10, 55.)

⁶⁹ Az államfő-pártfőtítkár a párt már citált, 2022. októberben tartott 20. kongresszusán hangzott el.

lehetősége biztonsági jelentőségét Európában az orosz–ukrán háború árnyékában közvetlenül a bőrünkön érezzük.) Így a G20-,⁷⁰ COP-,⁷¹ G7-, Davos⁷² konferenciák jelentősége felértékelődhet, s ezzel a puha hatalom egyik alapterülete, a puha jog (*soft law*) ismét reflektorfénybe kerül. S e konferenciák, tanácskozások ajánlásait, nyilatkozatait, együttműködési javaslatait, döntésmechanizmusát talán nem az egyes meghatározó nemzetközi szereplők dominanciaigénye uralja majd a későbbiekben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Armitage, Richard L. – Nye, Joseph S. Jr.: *A Smarter, More Secure America: A Report of the CSIS Commission on Smart Power*. [online], Center for Strategic and International Studies, 2007. 12. 11. Forrás: csis-website-prod.s3.amazonaws.com [2021. 09. 29.].
- Badie, Bertrand (2011): *La Diplomatie de Connivence*. Paris: La Découverte.
- Baldwin, David A. (2013): Power and International Relations. In Carlsnaes, W. – Risse, T. – Simmons, B. A. (szerk.): *Handbook of International Relations*. London: Sage, 285–286.
- Bélanger, Louis (1999): Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada. *Political Psychology*, 20(4), 677–696. Online: <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00164>
- Bound, Kristen et al. (2007): *Cultural Diplomacy*. London: Demos.
- Crocker, Chester A. – Hampson, Fen Osler – Aall, Pamela R. szerk. (2007) *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. Washington D. C.: US Institute of Peace.
- Cummings, Milton C. Jr.: *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. [online], 2009. 1. Forrás: americansforthearts.org [2021. 09. 29.].

⁷⁰ Az önmagát eredendően a globális gazdasági együttműködés első számú fórumaként kijelölő G20 csoportosulás 17. tanácskozása alkalmával, 2022. novemberben, megerősítette az együttműködés melletti elkötelezettségét a fent jelzett, nem pusztán gazdasági alapú globális problémák/ügyek/kihívások megoldására, összhangban az ENSZ által 2015-ben meghirdetett Fenntartható Fejlesztési Célokkal.

⁷¹ A világ két vezető gazdasági hatalma az elkövetkező évek stratégiáit meghatározó 2022. évi fent jelzett dokumentumaiban a zöld fejlődést, a karbonkibocsátás radikális csökkentését, a klímaváltozás okozta egzisztenciális horderejű kihívások kezelését közös érdekként, a globális együttműködés terepeként jelölte meg. Ez is jelzi az évi rendszerességgel megtartott globális szintű klímakonferencia jelentőségét. Eközben a 2015-ben elfogadott párizsi egyezményt aláíró 194 országból 29 szigorította a globális felmelegedés megelőzésére vonatkozó nemzeti előírásokat az elmúlt hét év alatt, s a két vezető gazdasági hatalom előző évi e területi fejlődőknek ígért segítsége sem realizálódott az ENSZ 2022. decemberben tartott 27. környezetvédelmi konferenciája (COP27) kezdetéig. Az Egyiptomban tartott csúcstalálkozó meghosszabbított zárónapján megállapodás született egy Veszteség és Kár Alap (*Loss and Damage Fund*) létrehozásáról. Az alap a sérülékenyebb fejlődő országokat, elsősorban Afrikát, valamint a globális déli térség más olyan országait sújtó éghajlati katasztrófák kompenzációját hivatott biztosítani, amely országok rendkívül érzékenyek a globális felmelegedésre, annak ellenére, hogy csekély mértékben járultak hozzá a klímaváltozást előidéző egyik fő faktorhoz, az üvegházhatású gázok kibocsátásához. Előzetes tervek szerint az alap a 2009-es koppenhágai COP 15-ön megkötött, legnagyobb karbonkibocsátó országokat (*Annex II. Countries, UN Framework Convention on Climate Change*) sújtó 100 milliárd dolláros kötelezettséget kiegészíti, nem helyettesíti. Az ukrán háború okozta európai energiaválság annyiban került a konferencia reflektorfényébe, hogy a magántőke tavalyi konferencián (COP 26) felállított szövetsége több finanszírozója megerősítette vonakodását a fosszilis tüzelőanyag-befektetések azonnali leállítását illetően, és ezzel a koalíció nettó nulla követelésének teljesítésére vonatkozóan. (*Glasgow Financial Alliance for Net Zero: eszközmozgósítás az éghajlatváltozás elleni küzdelemre befektetési bankoktól, fedezeti alapoktól, magántőke-társaságoktól és másoktól*).

⁷² Davosban, a World Economic Forumon jelentette be a konferencia egyik alapítója, Klaus Schwab és az azóta III. Károlyként megkoronázott brit trónörökös a pandémiára adott válaszként a *Great Reset* programot, amely a növekvő egyenlőtlenségek és az éghajlatváltozás kihívásainak időszakában a bolygó megmentése és méltányosabb gazdasági rendszerek kiépítése révén a kapitalizmust célozza formálni.

- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter (2022): Erő és diplomácia – az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában. *Nemzet és Biztonság*, 16(1), 17–48. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.1.2>
- Dahrendorf, Ralph [1959] (1976): *Class and Class Conflict in Industrial Society*. London–Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Declaration on European Identity*. [online], Bulletin of the European Communities. December 1973, No 12. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities. 118–122. 118. Forrás: www.cvce.eu [2022. 12. 05.].
- Elcano Global Presence Index*. [online], Forrás: Elcano Royal Global Institute [2021. 09. 29.].
- Eszterhai Viktor (2017–18): *A guanxi múltja, jelene, jövője – egy alternatív kínai külpolitikai modell*. PhD-értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Factbox: Key Details from Fifth Plenum of China's Communist Party*. [online], Reuters, 2020. 10. 29. Forrás: reuters.com [2021. 09. 29.].
- Foucault, Michel (1982): The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795. Online: <https://doi.org/10.1086/448181>
- Graphic: China's Core Socialist Values*. [online], 2013. 12. 25. Forrás: en.people.cn [2022. 12. 07.].
- Gray, Lolin S. (2011): *Hard Power and Soft Power – The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st century*. Carlisle: Strategic Studies Institute.
- Hodgson, Lord of Astley Abbots – Pál Melinda: *Szakértői interjú a Lordok Háza tagjával, a puha hatalom nagy-britanniai hatásának elemzésére a 2013 és 14 között felállított parlamenti különleges tanács tagjával, Lord Hodgson of Astley Abbots-tal*. London: Fielden House, 2017. december 5.
- House of Lords Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence: *Persuasion and Power in the Modern World*. [online], Report of Session 2013–14. London: Authority of the House of Lords, 2014. Forrás: publications.parliament.uk [2022. 11. 12.].
- Khong, Yuen Foong (2013): The American Tributary System. *The Chinese Journal of International Politics*, 6(1), 1–47. Online: <https://doi.org/10.1093/cjip/pot002>
- Kirton, John (2013): *G20 Governance for the Globalised World*. London: Routledge.
- Kirton, John – Larionova, Marina szerk. (2015): *The G8-G20 Relationship in Global Governance*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315557854>
- Kiss Judit (2008): *Átalakulóban a világkereskedelem?* [online], Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Kutatóintézet, 40–43. Forrás: mta.hu [2022. 12. 05.].
- Kissinger, Henry (2014): *Kínáról*. Ford. Magyarics Tamás. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Klanciczay Gábor: *A szexualitás története – Michel Foucault: A szexualitás története. A tudás akarása*. [online], 1996. 05. 31., Magyar Hírlap, Könyvjelző, 5. Forrás: atlantiszkiado.hu [2022. 12. 11.].
- Lincoln, Abraham: *Annual Message to Congress. December 1, 1862*. [online], Abraham Lincoln Online. Speeches & Writings. Forrás: abrahamlincolnonline.org [2021. 09. 29.].
- Lisszaboni szerződés. Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról*. [online], Az Európai Unió hivatalos lapja, 2007. 12. 17. Forrás: publications.europa.eu [2021. 09. 29.].
- Magyarics Tamás (2010): Az amerikai külpolitikai önkép és a hidegháború logikája. *MKI-tanulmányok*, 4(1), 1–13.
- Magyarics Tamás (2012): *Állandóság és változás az Egyesült Államok külpolitikai identitásában és eszköztárában*. *MKI-tanulmányok*, 6(3), 1–24.
- Manners, Jan (2002): Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Mead, Walter Russell (2004): America's Sticky Power. *Foreign Policy*, 141(2), 46–53.
- Mogherini: *'The EU is a superpower'*. [online], 2015. 02. 25. Forrás: Euractive [2021. 09. 29.].
- Mogherini, Federica (2016a): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: European Commission.
- Mogherini, Federica (2016b): *EU as a Global Actor*. Speech by the High-Representative/Vice-President at the public seminar. Stockholm, 10. October, 2016b.

- Molnár Anna (2016): Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa. Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. *Nemzet és Biztonság*, 9(2), 75–85.
- Moravcsik, Andrew (2010): Europe, the Second Superpower. *Current History*, március, 91–98. Online: <https://doi.org/10.1525/curh.2010.109.725.91>
- National Security Strategy of the United States of America*. [online], The White House, Washington D.C., 2017. 12. Forrás: trumpwhitehouse.archives.gov [2021. 09. 29.].
- National Security Strategy*. Washington, D.C.: The White House, 2022.
- Nossel, Suzanne (2004): Smart Power. *Foreign Affairs*, 83(2), 131–142. Online: <https://doi.org/10.2307/20033907>
- Nye, Joseph S. Jr. (1990): *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, Joseph S. Jr. (2004): *Soft Power. The Means to Success in the World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, Joseph S. Jr. (2009): Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160–163.
- Nye, Joseph S. Jr. (2010): The Future of Soft Power in the US Foreign Policy. In Cox, Michael – Parmar, Inderjeet (szerk.): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*. New York: Routledge.
- Nye, Joseph S. (2011): *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Olivié, Iliana – Santos Gracia, Manuel (2020): *Regional or Global Player? The EU's Global Profile*. Elcano Policy Papers, April. Madrid: Elcano Royal Institute.
- Olivié, Iliana – Santos Gracia, Manuel: *The End of the World Pre-COVID: What do the 2020 Results of the Elcano Global Presence Index Tell Us?* [online], 2021. 07. 29. Forrás: Elcano Royal Institute [2021. 09. 29.].
- Pál Melinda (2021): A puha hatalmi gondolkodás és befolyásolás ideológiai előfutárai. *Nemzet és Biztonság*, 14 (4), 110–139. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.4.5>
- Results for Soft Power*. [online], Forrás: monocle.com [2021. 09. 29.].
- Ruffini, Pierre-Bruno (2015): *Science et diplomatie. Une nouvelle dimension des relations internationales*. Paris: Éditions du Cygne.
- Shambaugh, David (2015): China's Soft Power Push: The Search for Respect. *Foreign Affairs*, 94(4), 99–107.
- Szakértői nagyinterjú Salát Gergely sinológussal. Felvétel: Budapest, 2021. július 21.
- Szenes Zoltán a Magyar ENSZ Társaság közgyűlésén A globális fegyverkezési verseny új szakasza és Magyarország címmel 2017. május 23-án elhangzott prezentációja.
- Tálás Péter: *Hatalmi erőviszonyok a világban*. [online], Előadás prezentáció, 2015. 2. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2021. 09. 29.].
- The Soft Power 30*. [online], Forrás: softpower30.com [2021. 09. 29.].
- UNESCO in brief*. [online], Forrás: unesco.org. [2021. 09. 29.]
- Waller, Michael J. (2009): Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy. In *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare*. Washington, DC: Institute of World Politics Press.
- Weber, Max [1918] (1988): “Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland,” in *Gesammelte Politische Schriften*. Tübingen: J. C. B. Mohr/Paul Siebeck.
- Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Ford. Erdélyi Ágnes. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Weiler, Joseph: Europe Must Learn Quickly to Speak the Language of Power: Part I (Interview with Josep Borrell). *Blog for the European Journal of International Law*. 2020. október 29.
- Westcott, Ben – Jiang, Steven: *China is Embracing a New Brand of Foreign Policy. Here's what Wolf Warrior Diplomacy Means*. [online], CNN, 2020. 05. 28. Forrás: cnn.com [2021. 09. 29.].
- Xi Jinping: *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era*. [online], Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017. Forrás: xinhuanet.com [2021. 09. 29.]
- Xi Jinping (2022): *Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects*. Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China. October 16, 2022, 32–33.

- Xi Jin-ping's Speech on 40th Anniversary of China's Reforms.* [online], 2018. Transcend Media Service, 2018. 12. 24. Forrás: transcend.org [2022. 12. 03.].
- Yıldırım, Eliküçük Nilgün – Mesut, Aslan (2020): *China's Charm Defensive: Image Protection by Acquiring Mass Entertainment.* *Pacific Focus*, 35(1), 141–171. Online: <https://doi.org/10.1111/pafo.12153>
- Zhang, Yongjin (2001): System, Empire, State in Chinese International Relations. *Review of International Studies*, 27, 43–63. Online: <https://doi.org/10.1017/S0260210501008026>